

Република Србија

Завод за вредновање квалитета
образовања и васпитања

**Кључни појмови
за крај обавезног образовања**

ИСТОРИЈА

Приручник за наставнике

Кључни појмови за крај обавезног образовања

ИСТОРИЈА

Приручник за наставнике

Снежана Ферјанчић

Марко Шуица

Сузана Рајић

Љубодраг Димић

Арсен Ђуровић

Драгица Кољанин

Видосава Граховац

Београд 2008.

Кључни појмови за крај обавезног основног образовања за наставни предмет Историја

Издавач: Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, Београд

За издавача: Драган Банићевић, директор

Уредник: доц. др Арсен Ђуровић

Редакција: проф. др Љубодраг Димић

доц. др Сузана Рајић

доц. др Марко Шуица

доц. др Снежана Ферјанчић

Радна група

Координатор:

Видосава Граховац, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања,
Београд

Чланови радне групе:

проф. др Љубодраг Димић, Филозофски факултет, Београд

доц. др Арсен Ђуровић, Филозофски факултет, Београд

доц. др Сузана Рајић, Филозофски факултет, Београд

доц. др Марко Шуица, Филозофски факултет, Београд

доц. др Снежана Ферјанчић, Филозофски факултет, Београд

мр Драгица Кољанин, Филозофски факултет, Нови Сад

Богољуб Лазаревић, Министарство просвете Републике Србије

Биљана Стојановић, Министарство просвете Републике Србије

Александар Маринковић, Завод за унапређивање образовања и васпитања, Београд

Лектор: Тања Трбојевић

Прелом: Валентина Белегишанин

Дизајн корице: Валентина Белегишанин

Штампа: Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, Београд

ISBN 978-86-86715-33-3

Тираж 800

САДРЖАЈ

др Арсен Ђуровић	ПРЕДГОВОР	5
др Љубодраг Димић	ЛИСТА КЉУЧНИХ ЗНАЊА ЗА КРАЈ ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА ЗА НАСТАВНИ ПРЕДМЕТ ИСТОРИЈА - ДИЛЕМЕ И ОТВОРЕНА ПИТАЊА	7
др Снежана Ферјанчић	КЉУЧНИ ПОЈМОВИ ИЗ ИСТОРИЈЕ СТАРОГ ВЕКА	15
др Марко Шуица	КЉУЧНИ ПОЈМОВИ ИЗ ИСТОРИЈЕ СРЕДЊЕГ ВЕКА	23
др Сузана Рајић	КЉУЧНИ ПОЈМОВИ ИЗ ИСТОРИЈЕ НОВОГ ВЕКА	35
др Љубодраг Димић, др Арсен Ђуровић	КЉУЧНИ ПОЈМОВИ ИЗ САВРЕМЕНЕ ИСТОРИЈЕ	45
Прилози		65
др Арсен Ђуровић	УЧЕНИЧКА ЕВАЛУАЦИЈА НАСТАВЕ ИСТОРИЈЕ У ОСНОВНОЈ ШКОЛИ	67
мр Драгица Кољанин	ИСТОРИЈА КАО НАУЧНА ДИСЦИПЛИНА И ШКОЛСКИ ПРЕДМЕТ	75
Видосава Граховац	КЉУЧНИ ПОЈМОВИ И ЊИХОВО МЕСТО У ОБРАЗОВАЊУ	83

ПРЕДГОВОР

Један од најважнијих циљева модерне образовне праксе у свету данас је ослобађање ученика од учења непотребних садржаја који, осим нерационалног трошења енергије и времена у погледу крајњег исхода овог процеса, немају било какав позитиван ефекат односно ни у ком погледу не утичу на проширивање њихових знања, вештина и умења. Отуда је сваки искорак у правцу изопштавања овакве праксе више него добродошао. То се односи поготово на крај обавезног основног образовања, које због низа карактеристика (узраст, психофизичке могућности ученика....) изискује не само посебну пажњу и сензибилност друштва за уређење основне законодавне регулативе већ пре свега и брижљиво одабране садржаје који би требало да се изучавају у оквиру различитих наставних предмета прописаних Наставним планом и програмом. Када је реч о Републици Србији, односно образовној пракси на овом нивоу, први корак који и те како охрабрује учињен је израдом образовних стандарда за крај обавезног основног образовања. Други се пак најављује управо овим материјалом обликованим у приручник. У питању је резултат настао радом тима стручњака окупљених око пројекта Завода за вредновање квалитета образовања и васпитања у Београду: "Вредновање резултата учења друштвених наука – историја у основној школи", чији је аутор Видосава Граховац, саветник-координатор за испитивања и истраживачко-развојне послове. Рад ове групе стручњака, ако изузмемо образовне стандарде и домете савремене образовне праксе у свету, морао је да се у поступку утврђивања „Листе кључних знања за наставни предмет Историја“ ослони, пре свега, на податке до којих се дошло током наставничке евалуације и сопствена истраживања. Део резултата на утврђивању „кључних појмова“ презентован је крајем децембра 2007. године на научном скупу одржаном у Заводу за вредновање квалитета образовања и васпитања. Дијалог који је тада започет са колегама запосленим у школи вишеструко је допринео коначном уобличавању сабраног емпиријског материјала. То је био и разлог више због чега се редакција одлучила да део излагања на поменутом скупу приложи као интегрални део текста приручника који је пред читаоцем. С једне стране редакција је сматрала да понуђена излагања функционално надопуњују и потврђују закључке до којих је ауторски тим дошао. С друге, опет, водило се рачуна о употребној вредности понуђеног за свакодневну наставу у циљу њеног унапређивања. Од важности је било и мишљење да понуђени прилози могу допринети свакодневном процесу изграђивања знања, вештина и умења као трајног добра. Да би знања, вештине и умења постали и заиста трајна добра ученика умногоме зависи и од способности, знања и вештина наставника.

Листа кључних појмова из предмета историја која чини „носећи“ део овог приручника класификована је у даљем поступку на: нужна (треба да их усвоји 80 – 100% ученика), важна (треба да их усвоји око 50% ученика) и вредна знања (треба да их усвоји око 25% ученика). До Листе кључних појмова и на њој сачињених нужних, важних и вредних знања, дошли смо, дакле, на основу сложеног методолошког поступка чију основу представља:

- утврђивање историчности појмова посматраних у историјској вертикали од праисторије до савременог доба,
- прецизно утврђени критеријуми класификације појмова према степену општости и
- утврђивање кључних знања (нужна, важна и вредна).

Полазиште, након утврђеног метода, представљала нам је:

- Анализа наставног плана и програма (1999-2007)
- Анализа предлога наставног програма за историју за узраст од 5 до 8. разреда основне школе, 2001.
- Анализа уџбеника историје за узраст од 5. до 8. разреда основне школе (2001-2007)
- Анализа наставничке евалуације.

Први резултат до кога смо дошли био је исказан у цифри која је далеко премашивала 200 појмова (према степену општости) који су се садржајно и тематски односили на период од праисторије до савременог доба. Пажљивом селекцијом, у даљем поступку, дошло се до 67 појмова. У следећој фази, односно трећем нивоу анализе, „листа“ је сведена на 37 појмова. Тако утврђена „Листа кључних појмова“ била је поуздан основ на коме смо градили критеријуме за класификацију кључних знања на нужна, важна и вредна. Ти критеријуми одређивали су у којој је мери знање из историје важно са становишта научне дисциплине и да ли се без њега могу разумети историјски догађаји, процеси и појаве у прошлости. На другој страни, успостављеним критеријумима покушали смо да проверимо колико је знање генеративно као основа за даље учење, односно колико је трансферно и примењиво у одређеним ситуацијама. Најзад, у којој мери стечено знање из историје подстиче дете школског узраста да боље разуме свет у коме живи и који га окружује, уважавајући при том неке универзалне вредности и принципе на којима почива савремена цивилизација (мултикултуралности и мултиперспективности).

Сваки напор, који су уложили чланови ауторског тима и уредник током вишемесечног рада на изради и потоњем дидактичком обликовању овог приручника, биће занемарљив уколико се успело у покушају да се у духу образовних стандарда остваре најважнији циљеви и исходи образовања када је реч о настави историје.

На крају, пријатна је дужност захвалити се онима који су нам несебично помогли у настанку овог приручника, наставницима историје који су нам креативним и подстицајним предлозима помогли да овај пројекат успешно приведемо крају.

Уредник

Доц. др Арсен Ђуровић

Проф. др Љубодраг Димић
Филозофски факултет
Београд

ЛИСТА КЉУЧНИХ ЗНАЊА ЗА КРАЈ ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА ЗА НАСТАВНИ ПРЕДМЕТ ИСТОРИЈА

Дилеме!

Отворена питања!

На почетку овог посла било их је много. Данас их има још више. Са чиме ћемо се суочити већ сутра?

Како би историчар дефинисао смисао речи „појам“? Из мноштва објашњења, које нуди стручна литература, вероватно би се определио за оно које појам дефинише као замисао... Замисао која настоји да схвати и изрази шта неки историјски догађај, појава или процес по својој суштини значи и представља. Зашто баш „замисао“? Пре свега, због тога јер оно што подразумевамо под историјом више није постојеће и треба га, на основу трагова прошлости – материјалних, писаних и усмених историјских извора, мисаоно обликовати, оживотворити у свести и, евентуално, материјализовати у исказу о прошлости. Треба га, значи, пре свега, замислити.

Човекова способност да замишља свет кога више нема, да машта, истовремено је покретач и науке и митологије и религије. Обриси човековог света тако се проширују на различите начине. Разум је онај који одмерава у којој мери, прихватајући мит или знање, човек бежи из света у коме живи или, опет, успева да га сагледа и свој живот учини потпунијим. Паралелни и стварни свет тако егзистирају један поред другог. Паралелна и поједностављена прошла стварност, тај привид реалности, простор је митолошког. Насупрот њој је некада постојећа стварност коју историјска наука покушава да спозна на основу историјских извора, критичког мишљења и уз употребу историјског научног метода. Тај процес, уз остало, захтева употребу јасно дефинисаних и прецизних појмова. Отуда је пред школом и професором историје важан и тежак задатак да код ученика формирају основне историјске појмове и развију такав категоријални апарат који ће млађој генерацији омогућити рационално поимање прошлости.

У виђењу историчара „појмови“ представљају битан саставни елемент сазнања прошлости и историјског мишљења. Та два својства су недељива у њиховој природи. Појмови имају своје извориште у чулним изворима сазнања, у ономе што се чуло или видело, слушало или гледало, осетило или доживело, посматрало. Али, истовремено, они се и битно разликују од простих чулних одраза, и не могу се свести само на осећај, опажај или представу о прошлости стечену чулима. Појмови су, истовремено, и мисаоно-рационални и стваралачки акти путем којих човеково мишљење о прошлости успева да мноштво појединачног, које постоји у историји, искаже у једном јединственом облику. Тај „јединствени облик“ представља скуп важних и типичних ознака бројних појава и он настаје само мисаоним процесом који, истовремено, раздваја битно од небитног и случајног и врши генерализацију битних обележја на све појаве исте врсте. Отуда сваки појам има свој одређени капацитет. Он се повећава са повећањем општости појма. Капацитет појма суштински чини скуп свих појединачних феномена (у нашем случају историјских догађаја, процеса, појава, личности...) на које се појам веће општости односи. Друга битна компонента појма је његов садржај. Њега испуњавају све мисаоне одредбе које одражавају битне карактеристике посматраног историјског феномена (у нашем случају историјских догађаја, процеса, појава, личности...).

Појмови, схваћени као замисао о прошлости, омогућавају да историја за човека постаје да буде само доживљај онога што смо чулима спознали и што је, на такав начин, постало део нашег животног искуства. Историја, такође, више није ни просто искуство ранијих генерација, материјални остатак некадашњег човековог делања, запис, сећање, сива грађа која доноси само мноштво појединачних података о прошлости. Она постаје виши облик имагинације, размишљања, повезивања, вредновања, упоређивања, реконструкције, уочавања, разумевања прошлости.

Процес формирања појмова о прошлости по својој природи веома је сложена ментална активност. Путем ње човек сазнаје објективну оновремену стварност. Код деце (узраста који похађа основну школу) поимање прошлости се претежно заснива на непосредном посматрању појава. Прошлост је за њих апстрактна и тешко схватљива. Пре свега зато јер појмовни апарат није формиран и уобличен. И ту настаје проблем јер оно што се подразумева под историјом више није постојеће. Историја је материјално непостојећа и као таква превасходно приступачна разуму и машти. Она, суштински, постоји само у људској свести и облике својих садржаја стиче посредством мишљења. Материјални и писани трагови прошлости добијају смисао и обликују своје поруке тек када их човек схвати и угради у своју свест. У том процесу историјски појмови играју кључну улогу. При том треба увек имати на уму да свако раздобље, сваки простор и свако друштво, средина, својим садржајима, особеностима и сложеношћу, намеће гледишта и усмерења која утичу на поимање појава и на историјско мишљење. Упоредо с тим процес формирања појмова, схваћен као изразита мисаона активност, у себи садржи бројне мисаоне операције путем којих искуство стечено чулима бива преточено у знање. Друге науке нам скрећу пажњу на важност мисаоних операција описивања, разликовања, рашчлањавања, упоређивања, структурирања, класификације и друго. Свакодневно их користимо у покушајима да сазнамо, разумемо и објаснимо прошлост.

Историјски појмови су апстрактни а, истовремено, у себи садрже мноштво конкретних историјских садржаја. Наведимо само неке од њих – друштво, држава, народ, нација, рат... Треба им придружити и сам појам „историја“ који, услед богатства садржаја које под њим подразумевамо, готово и да нема границе. То нас ослобађа хипотеке да утврђујући „листу кључних појмова“ из наставног предмета Историја вршимо недопустиво „упрошћавање историје“. Можемо је, дакле, испричати и кроз свестрано рашчлањавање само једног појма какав је „историја“. Мишљења смо да појмове треба што прецизније дефинисати али не и „сабити“ у круте дефиниције и шаблоне. Тим пре јер сматрамо да појмови никада и не могу бити потпуно садржински одређени као што ни историја, сведена на постојана, крута и схематска виђења прошлости, никада не може целовито изразити сложеност прошлог живота.

Свако раздобље и свака средина намеће судове, гледишта, усмерења који снажно утичу на поимање прошлости и формирање мишљења о њој. Отуда и појмови имају своју временску и просторну конкретност. Без ње, поимање прошлости постаје „мутно“ и „искривљено“. Историја тада постаје мит. У различитом историјском контексту појмови, готово неминовно, добијају различито значење. Ставови формирану у породици, утицаји који стижу преко школе, убеђења које намећу друштвени живот и политика, учења која пропагира црква, искуство које доноси конкретан живот... све то оставља траг у историјској свести и мишљењу појединца и друштва. Попут феномена о којима говоре и које појмовно означавају, а који су као историјске категорије неминовно временски и просторно одређени и, као такви, склони променама, што значи исторични, и појмови могу али не морају добити различито значење током времена. Тако поједини појмови постојано, у дугом временском периоду, изгледају као стални и не мењају своје значење. Други, опет, имају сасвим различито значење него што су га некад имали. Трећи су, у сваком времену, имали различито значење за једну

исту историјску појаву. Четврти настају као плод одређеног времена или простора и нема их пре или после међаша који то време и тај простор оивичавају. Ипак, то је само привид. Појмови доживљавају сталну промену, која је, пре свега, одређена свакодневним садржајним продубљивањем значења појма и повећања његовог садржајног обима. Томе треба додати и осећање за иронију, метафору, „књижевни украс”, „нијансу”, „преувеличавање“ и све друго с чиме се суочавамо у сусрету са садржајима историјских извора на основу којих конструисамо слику прошлости. Исказ историјских извора али и историјског штива (литературе) увек је заводљив. Ту је и стална опасност од недопустиве и увек штетне „модернизације“ историје која наступа када се појмовима карактеристичним за једно време одређују историјски феномени (догађаји, појаве, процеси) карактеристични за друго време и простор.

Све наведено захтева прецизност у дефинисању појмова које употребљавамо у саопштавању прошлости. У противном, губимо могућност да друге разумемо и да они нас схвате онако како смо желели. Релативизација употребе појмова у историји води губитку временске и просторне конкретности без које нема историјског мишљења. Најзад, све то нас подстиче не да осиромашујемо већ, напротив, да стално обогаћујемо речник историјског исказа надајући се да ћемо на тај начин, једнога дана, успети да речима и појмовима изразимо богатство садржаја који одређују прошлост.

Наведено нас обавезује да у школи али и у свакодневном животу посебну пажњу посветимо **формирању појмова**. Ту нам од помоћи може бити већ стечено знање и већ формиран појмови. Знање се никоме не може поклонити него га свако мора свесно стећи, усвојити, задржати. Формирање нових појмова отуда је могуће само кроз процес учења које, посебно код младих људи, чини сазнавање и схватање општег до кога се долази мишљењем, расуђивањем и сазревањем. Стечено знање о прошлости и већ формиран појмови својеврсне су „скеле” путем којих формирање нових појмова постаје могуће. Упоредо с тим неопходно је извршити **дефинисање појмова**. Конкретност историјске науке помаже нам да историјски појмови престану да буду апстрактна категорија. Одговори на стандардна питања која поставља историчар (Ко...? Где...? Када...? Како...?) формирају својеврсни „координатни систем” у коме се о прошлости може размишљати конкретно. Постојеће дефинисане појмове које употребљавамо да бисмо објаснили историјске феномене неопходно је **систематизовати**. Тек након тога формиране, дефинисане и систематизоване појмове могуће је **повезивати у логичне целине**.

Повезивање појмова у логичне целине омогућава даље мисаоно поимање (јер је сваки појам замисао) историјских садржаја, тим пре јер повезивањем појмова који говоре о неком историјском феномену стварамо **суд** који мисаоно одређује конкретни догађај, процес или појаву у прошлости. Искуство других наука указује на двоструку повезаност појмова и судова. На једној страни, појмови могу бити дефинисани само помоћу судова који их одређују. На другој, опет, судови не могу настати ако појмови који се у њима појављују нису тачни, јасни, прецизни. То важи и за историјско мишљење. У њему „двогуба веза“ појмова и судова омогућава повезивање у мисаони систем унутар кога постоје бројне нити које чине „ткање” историје сачињене од узрочно-последичних веза, сложених односа, процеса дугог трајања, који мноштву догађаја дају смисао, маркантних личности. Разумевање међусобне повезаности и међусобне зависности знак је да постоји историјско мишљење.

Његову основу чини својеврсна мисаона „решетка” у којој се сваки формирани, дефинисани и систематизовани појам (некадашња апстрактна замисао), посредно или непосредно, повезује са другим појмовима градећи јединствену сазнајну целину.

Формирање појмова је дуготрајан али динамичан процес. Преваљени пут од зачињања појма, које карактерише посматрање појава, преко садржајног продубљивања, које подразумева њихово обогаћивање додавањем нових садржаја проистеклих из свакодневног стицања знања, до уопштавања највишег степена које укључује спајање и груписање сродних појмова, није формалан већ суштински.

На крају, као и на почетку, постоје само питања.

Коме је намењена листа кључних појмова из историје? Утврђујући кључне појмове, да ли историју, схваћену као тоталитет људске делатности у прошлости, „упрошћавамо” и сводимо на схему? Да ли на то имамо право и до које мере? Да ли, на тај начин, губимо свест о томе да је знање моћ и да представља једини ресурс земље у којој живимо? Или, можда, младим генерацијама пружамо нову оријентацију која ће им омогућити да са лакоћом надоместе бројне хендикепе мале балканске културе којој припадају, простора на коме живе, технолошког заостајања чије су жртве, језика који говоре, хипотеке коју незаслужено носе!

Надамо се да покушајем рационализовања основних појмова које употребљавамо у настави историје доприносимо формирању образованог, толерантног грађанина – мислећег човека.

КЉУЧНИ ПОЈМОВИ ЗА НАСТАВНИ ПРЕДМЕТ ИСТОРИЈА

- **ИСТОРИЈА**

- **Наука, законитост, предмет, историјски процес, историјски догађај, историјска појава**
- **Историјски извори** (материјални, писани, усмена традиција)
- **Историографија** (значење термина)
- **Историјска литература** (школска литература)
- **Подела прошлости** (критеријуми поделе)
- **Периодизација историје** (критеријуми поделе)
- **Хронологија** (рачунање времена и основне временске одреднице – деценија, век, миленијум, ера)
- **Археологија**
- **Музеј**
- **Библиотека**
- **Архив**

- **ЦИВИЛИЗАЦИЈА**

- **ПРАИСТОРИЈА**

- **ОТКРИЋА**

- **ПРИВРЕДА**

- **КУЛТУРА И КУЛТУРНО НАСЛЕЂЕ (ДУХОВНА ТРАДИЦИЈА)**

- **ИСТОРИЈСКО-ГЕОГРАФСКЕ ОДРЕДНИЦЕ**

- **ДРЖАВА И ДРЖАВНО УРЕЂЕЊЕ**

- **Територијалне јединице**
- **Демократија**
- **Скупштина** (народна, родовска...)
- **Влада**
- **Владарске титуле**
- **Династије**
- **Град**
- **Насеље**

- **ДРУШТВО И ДРУШТВЕНИ ОДНОСИ**
 - Хуманитарна удружења
 - Урбанизација
 - Модернизација
 - Елита
 - Класа
 - Национализација
- **ЗАКОН И ЗАКОНИК**
- **РЕЛИГИЈА И ЦРКВА**
- **КОЛОНИЗАЦИЈА**
- **РАТ**
 - освајачки, грађански, ослободилачки...
- **МИР**
 - мировни уговор, примирје
- **СЕОБЕ/МИГРАЦИЈЕ**
- **НАРОД**
- **ПОЛИТИКА**
 - политички систем;
 - политичке странке, програм, статут, политички покрет;
 - тероризам, анархизам, пацифизам.
- **ДРУШТВЕНИ ПОКРЕТИ**
 - раднички покрет, сељачки покрет, феминистички покрет...
- **МЕЂУНАРОДНИ ОДНОСИ**
 - дипломатија, савези, организације...
- **РЕВОЛУЦИЈА**
- **ИНСТИТУЦИЈЕ**
 - влада, црква, војска, универзитет...
- **НАЦИЈА**
- **ИДЕОЛОГИЈА**
- **АУТОНОМИЈА**
- **ПРОСВЕТА**
- **ГЕНОЦИД**
- **ЛИЧНОСТИ**

СТАРИ БЕК

Доц. др Снежана Ферјанчић

Филозофски факултет

Београд

КЉУЧНИ ПОЈМОВИ ИЗ ИСТОРИЈЕ СТАРОГ ВЕКА

Ученици се са историјом као новим наставним предметом срећу у петом разреду основне школе. Градиво које треба да савладају дели се у три заокружене целине: увод у историју, праисторија и историја старог века. Свака од поменутих целина садржи одређен број кључних појмова које ученици треба да усвоје као део општег образовања, али и да би могли да уче историју у старијим разредима.

Кључни појмови у оквиру уводног дела везани су за хронологију (основне временске одреднице) и различите начине рачунања времена. Ученици треба да савладају и периодизацију историје на: стари век, средњи век, нови век и савремено доба. Што се тиче праисторије, нагласак је стављен на значајна открића (ватра, точак, обрада метала) и појаву основних занимања (земљорадња, сточарство, занатство) која су из корена променила начин живота праисторијских људи, као и на поделу на камено и метално доба. У оквиру историје старог века, која обухвата историју старог Истока, старе Грчке, хеленизма и старог Рима, ученици петог разреда пре свега треба да усвоје низ појмова везаних за културу. Ово начело је у складу са савременим тенденцијама наставе историје, тј. пребацивањем тежишта са политичке на културну историју. Поред тога, ђаци би требало да усвоје и основне историјско-географске појмове распоређене у неколико целина (историјско-географске одреднице, градови, народи), затим појмове који се везују за државно и друштвено уређење старог света, као и за политичку историју. Посебно место заузимају личности које су обележиле поједине епохе историје старог века. Неопходно је да ђаци петог разреда упознају и усвоје главне тековине праисторије и антике на простору на коме живе. Стога су листом кључних појмова обухваћени најзначајнији праисторијски локалитети (Винча, Лепенски Вир) и античко наслеђе на тлу Србије (римске провинције и градови).

Предложена листа кључних појмова из историје старог века је прилагођена узрасту ученика петог разреда и предвиђеном броју часова обраде новог градива. Ђаци су се са неким појмовима из историје већ срели у четвртном разреду основне школе, у оквиру предмета Природа и друштво. Посебно треба инсистирати на историчности одређених појмова са којима се ученици први пут срећу у петом разреду. Њихов садржај и значење су се мењали и развијали током историје. Навешћемо само један пример – институција народне скупштине чији се развој може пратити од старе Атине и Спарте до савременог доба. Исто важи и за низ других појмова као што су хришћанство, колонија, аристократија итд.

Листа кључних појмова из праисторије и историје старог века има двојаку намену, као што је горе напоменуто. Кључни појмови из праисторије, те културне, политичке, друштвене и институционалне историје старог света неопходан су део општег образовања. Поред тога, они чине основу за учење историје потоњих епоха, јер ће се са многима од њих ђаци сусретати и у оквиру историје средњег века, новог века и савременог доба.

КЉУЧНИ ПОЈМОВИ ИЗ ИСТОРИЈЕ СТАРОГ ВЕКА

ИСТОРИЈА¹

- Подела прошлости (критеријуми поделе) (1)

ПЕРИОДИЗАЦИЈА ИСТОРИЈЕ ^{1*}

- Стари век (1)
- Средњи век (1)
- Нови век (1)
- Савремено доба (1)

ХРОНОЛОГИЈА

- Хришћанска ера (1)
- Муслиманска ера (1)

ПРАИСТОРИЈА

- Камено доба (2)
- Метално доба (2)

ОТКРИЋА

- Откриће ватре (1)
- Откриће точка (1)
- Откриће метала (1)

ПРИВРЕДА

- Појава земљорадње (2)
- Појава сточарства (2)
- Појава занатства (2)

КУЛТУРА И КУЛТУРНО НАСЛЕЂЕ

- Лепенски Вир (1)
- Винча (1)
- Пирамиде (1)
- Појава писма (IV миленијум пре н.е.) (1)
- Алфабет (1)
- Мит (1)
- Олимпијске игре (1)
- Филозофија (1)
- Еп (1)

¹ Класификација знања која су везана уз појмове значи:

Нужна знања – 1

Важна знања – 2

Вредна знања – 3

- Трајанова табла (1)
- Најзначајнији римски градови на тлу Србије (Сингидунум, Сирмијум, Наисус) (1)
- Гамзиград (1)
- Ахил (2)
- Херакле (2)
- Тројански рат (2)
- Римске провинције на тлу Србије (2)
- Илијада (2)
- Одисеја (2)
- Клинопис (3)
- Хијероглифи (3)
- Прве Олимпијске игре (776. године пре н.е.) (3)
- Александријска библиотека (3)

ИСТОРИЈСКО-ГЕОГРАФСКЕ ОДРЕДНИЦЕ

- Стари исток (1)
- Египат (1)
- Месопотамија (1)
- Средоземље (1)
- Грчка (1)
- Италија (1)
- Балканско полуострво (1)

ДРЖАВА И ДРЖАВНО УРЕЂЕЊЕ

- Настанак првих држава у долинама Нила, Тигра и Еуфрата (IV мил. пре н.е.) (1)
- Град-држава, полис (1)
- Персија (1)
- Спарта (1)
- Атина (1)
- Рим (1)
- Република (1)
- Пропаст Западног римског царства (476. године) (1)
- Оснивање Рима (753. године пре н.е.) (2)
- Картагина (2)
- Подела Римског царства (крајем IV века н.е.) (2)
- Државно уређење Атине (архонти, народна скупштина, ареопаг) (3)
- Државно уређење старог Рима (конзули, народна скупштина, сенат) (3)

Територијалне јединице

- Провинција (1)

Демократија

Скупштина

- Народна скупштина (1)

Владарске титуле

- Цар (1)
- Краљ (1)
- Фараон (2)

Град

- Јерусалим (1)
- Рим (1)
- Константинопољ (1)
- Троја (2)
- Микена (2)
- Александрија у Египту (3)
- Оснивање Константинопоља (330. године) (3)

ДРУШТВО И ДРУШТВЕНИ ОДНОСИ

- Аристократија (1)
- Ропство (роб, робовласник) (1)
- Друштвено уређење Атине (аристократија, демос) (3)
- Друштвено уређење Рима (патрицији и плебејци) (3)

ЗАКОН И ЗАКОНИК

- Хамурабијев законик (2)

РЕЛИГИЈА И ЦРКВА

- Многобожачке религије (политеизам) (1)
- Једнобожачке религије (монотеизам) (1)
- Грчки богови (Зевс, Хера, Атина, Посејдон) (1)
- Римски богови (Јупитер, Марс, Венера) (1)
- Хришћанство (1)
- Апостоли (1)
- Исус Христос (1)
- Библија (Стари завет, Нови завет, јеванђеља) (1)

- Прогони хришћана (2)
- Милански едикт (313. године н.е.) (2)

КОЛОНИЗАЦИЈА

- Колонија (1)

РАТ

- Грчко-персијски ратови (прва половина V века пре н.е.) (1)
- Пелопонески рат (431-404. године пре н.е.) (2)
- Пунски ратови (2)
- Маратонска битка (490. године пре н.е.) (3)
- Битка код Гаугамеле (331. године пре н.е.) (3)
- Битка код Кане (216. године пре н.е.) (3)

СЕОБЕ/МИГРАЦИЈЕ

- Варвари (1)
- Велика сеоба народа (1)
- Пролазак Хуна кроз Врата народа (375. године) (3)

НАРОД

- Јевреји (1)
- Грци (1)
- Хуни (1)
- Вандали (2)
- Готи (3)

ЛИЧНОСТИ

- Хомер (1)
- Перикле (1)
- Александар Велики (336-327. године пре н.е.) (1)
- Цезар (1)
- Октавијан Август (1)
- Константин Велики (306-337. године н.е.) (1)
- Херодот (2)
- Тукидид (2)
- Тацит (2)
- Рамзес II (3)
- Пир (3)
- Ханибал (3)
- Трајан (3)

СРЕДЊИ ВЕК

КЉУЧНИ ПОЈМОВИ ИЗ ИСТОРИЈЕ СРЕДЊЕГ ВЕКА

Историјски период средњег века хронолошки проистиче из периода античке историје која се изучава у 5. разреду основне школе. Предложени појмовник за период средњег века – 6. разред основне школе, садржи 211 појмова од којих је ученицима познато из претходног циклуса образовања или општег образовања ученика најмање 50.² Преостаје око 160, и нешто мање, нових појмова предвиђених за усвајање током 36 часова обраде. У просеку према броју часова 36 за ново градиво је предвиђено око 4, 4 појма по часу, што одговара узрасним капацитетима ученика. С обзиром на то да ученици тек у 6. разреду почињу са изучавањем географског простора Европе, те да се предзнања из географије не могу подразумевати, било је неопходно у појмовник уврстити и неке основне географске појмове који имају своју одређену историјску конотацију и функцију (у цивилизацијском, или у смислу обележја државности).

Неки од кључних појмова предвиђених за усвајање у оквиру 6. разреда, нарочито историјске личности: цар Душан, кнез Лазар, Вук Бранковић, Милош Обилић, краљ Марко (Марко Краљевић), султан Мурат и догађаји као што су Косовска, Маричка битка такође су познати или из предмета Природа и друштво или из предмета Српски језик. У оквиру предмета Српски језик наведени појмови изучавају се у првом или на почетку другог полугодишта 6. разреда, а у историји тек пред крај школске године. Легендарне личности везане за Косовску битку такође су ученицима познате још из 4. разреда и предмета Природа и друштво, као и из популарног играног филма.³ Те личности на понуђеној листи ипак нису уврштене у познате појмове. Уколико би се и они прикључили познатим појмовима, онда би се број непознатих – нових појмова спустио за још 4-5, па би укупан број нових појмова у 6. разреду износио око 150-160. То би у крајњој рачуници износило око 4 непозната појма по часу, чиме би се можда могао обезбедити додатни простор за усвајање још нових појмова. Нове појмове који се не налазе на понуђеној листи од 211, наставници историје могли би да уврсте по сопственом нахођењу у складу са темом – наставном јединицом коју обрађују, или капацитетом и интересовањима ученика. Тиме би се на индивидуалном нивоу и по потреби омогућила професионална и флексибилна надградња понуђене листе кључних појмова везаних за општу или националну историју средњег века.

Приликом дефинисања кључних појмова и предлога стандардизоване листе треба узети у обзир сличност појединих појмова који се међусобно подразумевају, или произлазе један из другог, а који су такође урачунати у коначан број. Неки од појмова који деривирају један из другог, а који су укључени у ову листу су:

Србија- Срби

Цар – царство

Ислам – исламска културна зона

Архиепископ – архиепископија

Патријаршија – Српска патријаршија

² Највећи број појмова који су познати ученицима из претходног образовања у предложеној листи кључних појмова означен је подебљаним словима.

³ Овај податак потврђен је на бројним семинарима за наставнике историје у оквиру пројекта Подршка настави историје, одржаног током 2007. године, а акредитованог од стране Министарства просвете Републике Србије.

Требало би нагласити да је код наведених појмова, иако је њихова сродност и веза очигледна, њихово значење ипак суштински различито с обзиром на то да се неки односе на етницитет, а други пак на државну територију, или на владарску титулу, или облик државног уређења (црквено достојанство-степен црквене организације), те их у складу са њиховим значењем треба пажљиво и обрађивати на часу. Када је реч о појмовима који означавају институције попут *патријаршије* и њеног посебног термилошког одређења нпр. *Српска патријаршија*, неопходно је правити разлику, с обзиром на особитост општег историјског развитка институције, функције или самог појма и њихових наглашених локалних, регионалних или каквих других посебности и карактеристика. Наставници би требало да сваки од предложених појмова ученицима објасне са становишта историјске науке и интегришу у историјски контекст не занемарујући хронолошку, географску или цивилизацијску димензију одређеног појма, дајући посебан осврт на историјски континуитет или дисконтинуитет историјских појава и догађаја садржаних на предложеној листи.

Број кључних појмова на предложеној листи за историју средњег века

(6. разред):

1 нужно = 100

2 важно = 72

3 вредно = 39

СВЕ УКУПНО: 211 појмова

КЉУЧНИ ПОЈМОВИ ИЗ ИСТОРИЈЕ СРЕДЊЕГ ВЕКА

ИСТОРИЈСКИ ИЗВОРИ⁴

- Повелје (2)
- Житија (2)
- Фреске (2)
- Минијатуре (3)
- Архив (2)
- **Новац** (2)
- **Грађевине** (2)
- **Оружје** (2)
- **Оруђе – остаци** (2)
- **Легенде** (2)
- **Народне песме** (2)

ПРИВРЕДА

- Натурална (1)
- Робно-новчана (1)
- **Земљорадња** (1)
- **Сточарство** (1)
- **Трговина** (1)
- Занатство (1)
- Цех (3)
- Караван (2)
- Рударство (2)
- Ново Брдо (2)
- Београд (1)

ИСТОРИЈСКО-ГЕОГРАФСKE ОДРЕДНИЦЕ

- **Европа** (1)
- **Африка** (1)
- **Азија** (1)
- Мала Азија (1)
- Блиски исток – Палестина (2)
- **Балканско полуострво** (1)

⁴ Легенда:

Класификација знања која су везана уз појмове значи:

Нужна знања – 1

Важна знања – 2

Вредна знања – 3

- **Средоземље** (1)
- Србија (1)
- Рашка (1)
- Зета – Дукља (1)
- Босна (1)
- Света гора (2)
- **Рим** (1)
- **Цариград – Константинопољ** (1)
- Царичин град (3)
- Јерусалим (1)
- Мека (3)
- Крушевац (2)
- Смедерево (2)

КУЛТУРА

- Хришћанска византијска – грчка културна зона (2)
- Хришћанска латинска – римска (2)
- Исламска (2)
- Глагољица (2)
- **Латиница** (1)
- **Ћирилица** (1)
- **Краљевић Марко** (1)
- **Косовска битка** (1)
- Краљ Артур (3)
- Хиландар (1)
- Студеница (1)
- Грачаница (2)
- Жича (2)
- Света Софија (3)
- Ниш (3)
- Универзитет (2)
- Црква (1)
- Ктитор (3)
- Двор (1)
- Грб (1)

ДРЖАВЕ

- **Западно римско царство** (1)
- **Источно римско царство – Византија** (1)
- Арабљански калифат (1)
- Франачка (2)
- Бугарска (2)
- Угарска (2)
- Млетачка република (3)
- Дубровачка република (2)
- Немачко-римско царство (2)
- Енглеска (2)
- Француска (2)
- Крсташке земље (3)
- Османско царство (1)
- Кијевска Русија (3)
- Српска краљевина (1)
- Српско царство (1)
- Моравска Србија (2)
- Српска деспотовина (1)
- **Краљевина** (1)
- **Царство** (1)
- Државни сабор (3)
- Кнежевина (2)
- Калифат (2)
- Велики жупан (3)
- **Краљ** (1)
- **Цар** (1)
- Калиф (3)
- Султан (2)
- Кнез (2)
- Деспот (2)
- Каролинзи (2)
- Немањићи (1)
- Лазаревићи (1)
- Бранковићи (1)
- Жупа (3)

- **Село** (1)
- **Град** (1)
- Париз (3)
- Оксфорд (3)

ДРУШТВО

- Племенство – властела (1)
- Свештенство (1)
- Грађани (1)
- Зависно становништво (1)
- Кмет (1)
- Влах (3)
- Феудализам (1)
- Феуд (1)
- Баштина (2)
- Сениор (1)
- Вазал (1)
- Витез (2)
- **Мајстор** (2)
- Калфа (2)
- **Шегрт** (2)
- Паганство (2)
- **Јудаизам** (1)
- **Хришћанство** (1)
- Ислам (1)
- Хиџра (3)
- Велика шизма (2)
- Православље (1)
- Католичанство (1)
- Јереси (2)
- Богумили (3)
- Покрштавање – христијанизација (2)
- Ћирило и Методије (1)
- Исламизација (3)
- Крсташки ратови (2)
- Папа (1)
- Патријарх (1)

- Надбискуп (3)
- Архиепископ (2)
- Бискуп (3)
- Епископ (3)
- **Свештеник** (1)
- Монах (2)
- **Црква** (1)
- Цамија (1)
- Манастир (1)
- Синагога (2)
- Архиепископија (2)
- Патријаршија (1)
- Аутокефалност (3)
- Српска патријаршија (1)

ЗАКОНИ И ЗАКОНИК

- Магна карта (3)
- Златна була (3)
- Душанов законик (1)

ВОЈСКА

- **Коњица** (2)
- **Пешадија** (2)
- **Стрелци** (3)
- Тврђава (1)
- Опсада (1)
- Маричка битка (2)
- Пад Цариграда (1)
- Пад Смедерева – Србије (1)
- Пад Босне (2)
- Битка на Велбужду (3)

СЕОБЕ

- **Велика сеоба народа** (1)
- Сеобе Јужних Словена (1)
- Досељавање Авара (2)
- Досељавање Срба и Хрвата (1)
- Сеобе Викинга (3)
- Сеобе Срба у Угарску (1)

НАРОДИ

- **Хуни** (2)
- **Германи** (1)
- Франци (2)
- Нормани-Викинзи (3)
- Руси (2)
- Византинци / Ромеји (1)
- Арабљани (1)
- Романи (1)
- Словени (1)
 - Источни
 - Јужни
 - Западни
- Авари (2)
- **Срби** (1)
- Хрвати (1)
- Бугари (1)
- Мађари (1)
- Албанци (2)
- Румуни (2)
- Турци – Османлије (1)

ЛИЧНОСТИ

- Атила (2)
- Јустинијан (2)
- Карло Велики (2)
- Мухамед (1)
- Самуило (3)
- Фридрих Барбароса (3)
- Ричард Лавље Срце (3)
- Саладин (3)
- Мурат I (2)
- Мехмед Освајач (2)
- Марко Поло (3)
- Влад Цепеш Дракула (3)
- Ђурађ Кастриот Скендербег (3)
- Стефан Немања (1)

- Стефан Првовенчани (1)
- Краљ Милутин (2)
- Цар Стефан Душан (1)
- Цар Урош (2)
- Краљ Вукашин (3)
- Кнез Лазар (1)
- Вук Бранковић (1)
- Краљ Твртко (2)
- Милош Обилић (1)
- Кнегиња Милица (2)
- Деспот Стефан Лазаревић (1)
- Деспот Ђурађ Бранковић (1)
- Сава Немањић (1)

НОВИ ВЕК

Доц. др Сузана Рајић
Филозофски факултет
Београд

КЉУЧНИ ПОЈМОВИ ЗА ИСТОРИЈУ НОВОГ ВЕКА

Будући да се ради о периоду од четири века, који се обрађују на часовима историје у седмом и осмом разреду основне школе, неопходно је задржати будну пажњу на историчности појмова. Она је уочљива не само у односу на претходни период – средњи век, већ и унутар самог новог века – од 16. до 19. тј. почетка 20. века. То захтева увек нова објашњења, са нужним подсећањима о њиховим значењима у претходним хронолошким оквирима. Појам *државе и државног уређења*, те *друштва и друштвеног поретка* можда су најбољи примери поменуте историчности. Нови век је посебно значајан за промене у државном и друштвеном поретку – у свету, Европи, на Балкану и у Србији. Револуције, нови облици државног уређења – републике, путеви настанка грађанског друштва, грађанске слободе, уставност и законитост, категорије су без којих се савремено доба не може разумети.

Утемељење међународног поретка у Европи и свету, нарочито од Француске револуције наовамо, представља битну компоненту у борби балканских народа да створе сопствену државу. Буне, устанци, ратови, савезнички уговори, важан су део тог процеса, у којем су државе створили Срби и њихови суседи. С њим су у директној вези појмови народ и нација, чије је одређење битно за формирање културног, политичког и психолошког идентитета сваког појединца.

Губитком државе на крају средњег века српски народ живи у оквиру других држава – Османског царства, Хабзбуршког царства, Млетачке републике до краја 18. века. У складу са државном политиком и уређењем тих држава он развија своје посебне видове политичког и националног бића и, логично, поприма културне, друштвене и остале обрасце који утичу на формирање његовог идентитета. С обзиром на ту чињеницу сматрамо да је неопходно ставити акценат на аустријско и турско државно, друштвено и духовно наслеђе у српском народу, као и на изучавање прошлости Млетачке републике.

Избор историјских личности је извршен прелиминарно и може подлећи крупним допунама. Евидентан је недостатак личности из локалне историје, пре свега да би извођачи наставе могли да се управљају по својој процени и нахођењу. Појмови који се односе на *цркву* и *веру*, а нису у категорији нужних знања, разврстани су условно и могу се допуњавати, чак и мењати позиције (1,2,3 нужно, важно, вредно) у складу са специфичностима које носе поједине мултиетничке заједнице.

КЉУЧНИ ПОЈМОВИ ИЗ ИСТОРИЈЕ НОВОГ ВЕКА

ИСТОРИЈА

НОВИ ВЕК ⁵: ГРАНИЦЕ, ОДЛИКЕ (1)

Историјски извори за нови век – писани, материјални, усмени (1)

Архиви – Архив Србије, међуопштински архиви (Чачак, Крушевац, Ужице итд.) (1)

Музеји – Историјски, Етнографски, Музеји науке и технике (у Београду и унутрашњости) (2)

Историографија – дела која обрађују теме из новог века, приложен списак (2)

ОТКРИЋА

- науднотехнолошка, географска (1)

ПРИВРЕДА (1)

- робноновчана, мануфактура, капиталистичка (1)

ИСТОРИЈСКО-ГЕОГРАФСКЕ ОДРЕДНИЦЕ:

- СВЕТ
 - нови — стари континенти (1)
- ЕВРОПА
 - до 18. века; 19. и почетак 20. – нове државе (1)
- БАЛКАН
 - 15–18. века; 19. и поч. 20. века (1)
- СРЕДОЗЕМЉЕ
 - Млетачка република, Османско царство (1)

КУЛТУРА И КУЛТУРНО НАСЛЕЂЕ (ДУХОВНА ТРАДИЦИЈА)

- ћирилица — латиница (1)
- хуманизам и ренесанса (2)
- романтизам, реализам (2)
- аустријско и турско државно, друштвено и духовно наслеђе у српском народу (1)

⁵ Легенда:

Класификација знања која су везана уз појмове значи:

Нужна знања – 1

Важна знања – 2

Вредна знања – 3

ДРЖАВА И ДРЖАВНО УРЕЂЕЊЕ У НОВОМ ВЕКУ

- теократска, кнежевина, краљевина, царство (1)
- Уређење:
 - **МОНАРХИЈА / Апсолутистичка (16-17. в.):** Француска, Русија, Свето римско царство (после 1806. Хабз. монархија, од 1867. Аустро-Угарска, Турско царство (1)
 - Просвећена апсол. (18. и 19. в.): Хабз. монархија, Русија (1)
 - Уставна (19. и поч. 20. в.): све монархије до 1905. осим Русије, Турске и Црне Горе (1)
 - Уставна парламентарна: Енглеска (16. в.), Француска (18. в.), Србија (19. век од 1888) (3)
 - Монархије народа на Балкану (19-поч. 20. в.): Србија, Црна Гора, Бугарска, Грчка, Албанија, Румунија (1)
 - **РЕПУБЛИКА** Француска, Млетачка република, Низоземска, Швајцарска (1)
 - **ТЕОКРАТСКА држава**
 - Папска држава (Ватикан) (2)
 - Црна Гора до 1852. (1)

Насеља (2)

- Село
- Варош
- Град
- Престоница

Територијалне јединице

- Ејалет или беглербеглук: Босански, Румелијски (3)
- Санџак – Смедеревски (1)
- Војна Крајина (2)
- Војводство Србије и Тамишки Банат (2)

ДРУШТВО И ДРУШТВЕНИ ПОРЕДАК

- Феудално уређење – феудално друштво (1)
 - (пр. Западна Европа/Турска – тимарски систем; феудалци/кметови; 2)
 - спахије, раја, власи (1)
- Државе грађанског типа (ослобођене феудализма) 2. Енглеска (15. в.), 3. Низоземска (16.в), 1. Француска (од Револуције 1789), 1. Србија (1835), 1. Хабзб. монархија (1848), Русија (1861) (2)
- Грађанско друштво (сталези – аристократија, свештенство, „трећи сталеж” – сељаци, градско становништво, трговци, занатлије, професори, учитељи)

- друштво слободних сељака (Србија) – од 1835.
- племе, братство (Црна Гора) (2)
- породична задруга (Србија и Црна Гора) (2)
- Државна обележја (грб, застава, химна) (1)

Династије и владарске титуле у новом веку

- Русија – Рјуриковић – Романови (цар) (2)
- Аустрија – Хабзбурзи (цар) (2)
- Француска – Валоа-Бурбони (краљ) (3)
- Енглеска – Тјудор-Стјуарт-Орански-Хановер (краљ) (3)
- Турска- Османовићи (султан) (2)
- Србија – Карађорђевићи – Обреновићи – Петровић-Његоши (вожд, кнез, краљ) (1)

РЕВОЛУЦИЈА – 1. НАЦИОНАЛНА, СОЦИЈАЛНА, ГРАЂАНСКА

- Америчка (1775–1783) (3)
- Француска (1789–1794/9) (1)
- Српска (1804–1835) (1)
- Грчка (1821–1829) (3)
- Револуције у Европи 1848/9 (Мађарска, Српски покрет у јужној Угарској) (2)
- Револуција у Русији 1917. (3)

РАТ – 1. грађански, освајачки, ослободилачки

- Грађански рат у САД (1861–1865) (2)
- Турска освајања – простор (1)
- Наполеонова освајања – простор (2)
- Руско-турски ратови (18-19. века) (2)
- Аустро-турски ратови (17-19. века): Избор: Велики бечки 1683–1699 (2)
- Кочина Крајина 1788–1791 (1)
- Устанак: Први српски, Други српски, 2. Ракоцијев (1703–1711), 2. Устанак у Херцеговини и Босни (1875-1878), Топлички 1917. (1)
- Буна: на дахије (1)
- Милетина, 3. Вучићева, Тимочка (2)
- Српско-турски ратови 1876–78 (1)
- Црногорско-турски рат 1876–78 (1)
- Царински рат 1906–1911 (1)
- Балкански ратови (Први, Други) (1)
- Први светски рат (1)

БИТКЕ: (1)

- на Мохачу 1526.
- код Качаника 1690.
- код Аустерлица и Трафалгара 1805.
- Бородинска 1812.
- Битка народа код Лајпцига 1813.
- код Ватерлоа 1815.
- Иванковац 1805.
- Мишар, Делиград 1806.
- Чегар 1809.
- Љубић, Пожаревац 1815.
- Кумановска, Битољска 1912, Брегалничка 1913.
- Церска, Дринска 1914.
- Колубарска 1915.

МИР

- Карловачки мир 1699. (1)
- Пожаревачки 1718. (1)
- У Шенбруну 1809. (3)
- Букурешки 1812. (2)
- Усмени – Белички 1815. (1)
- Букурешки 1913. (1)
- Мировни уговори/конгреси: Бечки 1814/5. (3)
- Берлински 1878. (1)
- Независност Србије и Црне Горе
- територијално проширење
- Окупација БиХ (1)
- Париски мир (мировни уговор) 1919. (1)

АУТОНОМИЈА

- Хатишериф (1829, 1830, 1833, 1838) (1)
- Данак (1)
- Анексија БиХ 1908. (1)

Независност државна

- САД (3)
- СРБИЈА (1)
- ЦРНА ГОРА (1)
- БУГАРСКА (2)
- РУМУНИЈА (2)

ДЕМОКРАТИЈА (1)

- Грађанске слободе – имовинска и лична безбедност, једнакост грађана пред законом, слобода: вероисповести, говора, писане речи, окупљања, удруживања, бирачко право (1)
- Декларација (објава права човека и грађанина) (1)

УСТАВ (1)

- Устав САД 1787. (3)
- Француске 1791. (2)
- Сретењски 1835. (1)
- Устав из 1888. (2)

ЗАКОН (1)

- Канун (3)
- Шеријат (3)
- Српски грађански законик 1844. (2)
- Општи имовински законик 1888. (2)
- Српске привилегије 1690-1695. (1)

УСТАНОВЕ (ИНСТИТУЦИЈЕ)

- Скупштина (1)
- **Влада** (примери: Енглеска, Француска, Србија (Правитељствујушчи совјет) (1)
- Суд (1)
- **Војска** (1)
 - Турска (јањичари);
 - Наполеонова,
 - руска,
 - српска (устаничка – народна)
- Црква (1)
- Намесништво (3)
 - Прво (1839–40)
 - Друго (1868–1872)
 - Треће (1889–1893)
- Матица српска (некада и данас)

Религија и црква

Српска православна црква (Патријаршија) (1)

- Карловачка митрополија (1)
- Православни/Католици/Муслимани (1)
- Ислам – исламизација (данак у крви)
- Покатоличавање – грко-католици (1)
- Унијаћење (2)
- Црквена хијерархија (прав. – кат. цркве) (2)

НАРОД

- језик, осећај припадности, заједничко историјско искуство, простор (пр. Срби, Руси, Енглези, Немци) (1)

Нација: у културном, политичком, психолошком смислу – идентитет (1)

СЕОБЕ

- узроци: политички, економски (1)
- Сеобе Срба 16-19. века (Лика, Кордун, Хрватска, Славонија, Далмација, Банат, Бачка, Срем) (1)
- Сеобе село-град (узроци: пр. за нови век: Енглеска, Француска) (2)

ПОЛИТИКА

- Програм (државни, политички, страначки) (2)
- „Начертаније” (1)
- Нишка декларација 1914. (1)
- Крфска декларација 1917. (1)
- Покрет – Уставобранитељски (2)
- Странке у Србији (1)
 - Радикална, Либерална, Напредњачка (2)

МЕЂУНАРОДНИ ОДНОСИ

- Дипломатија (1)
- Велике силе (1)
- Савези и уговори:
 - Света алијанса 1815, Тројни савез 1879–1882 (Аустро-Угарска, Немачка, Италија) (3)
 - Тројна Антанта 1895–1907 (Русија, Француска, Британија) (1)
 - Балкански савез 1912. (1)

ЛИЧНОСТИ

- Петар Велики (2)
- Марија Терезија (2)
- Наполеон Бонапарта (2)
- Ото фон Бизмарк (2)
- Доситеј Обрадовић (1)
- Вук Караџић (1)
- Карађорђе Петровић (1)
- Милош и Михаило Обреновић (1)
- Милан и Александар Обреновић (2)
- Петар I Карађорђевић (1)
- Илија Гарашанин (1)
- Јован Ристић (2)
- Светозар Милетић (2)
- Никола Пашић (2)
- Петар I (2)
- Петар II Петровић (1)
- Данило и Никола Петровић (2)
- Кнегиња Љубица (2)

САВРЕМЕНО ДОБА

Проф. др Љубодраг Димић
Доц. др Арсен Ђуровић
Филозофски факултет
Београд

КЉУЧНИ ПОЈМОВИ ИЗ САВРЕМЕНЕ ИСТОРИЈЕ

Савремено доба представља најкраће али и једно од најбурнијих и најдраматичнијих раздобља у историји људског друштва. Хронолошки најближе, савремено доба нам је, за разлику од претходних периода историје, „подарило” мноштво разноврсних историјских извора на основу којих је могуће реконструисати претходне деценије и приближити их данашњим генерацијама ученика завршних разреда основног образовања. Управо ту се и крије прва „замка” коју прошлост поставља савременицима, посебно млађој генерацији која, уз остало, историју учи у школи. Проблем савладавања прописаног програма, стицања нових знања и на њима заснованих вештина додатно усложњава обимна историографска, социолошка, педагошка и друга литература (укључујући уџбенички комплет) која, на различите начине, утиче на процес сазнања који се развија унутар школских учионица, односно у родитељском дому и непосредном окружењу. Управо за овај период прошлости мноштво сачуваних извора сазнања (од докумената, аудио-визуелних записа и интернета) оптерећује наставнике и ученике, често збуњује својим бројем и количином, отежава сваки покушај да, на научно утемељен начин, савремено доба, чији смо савременици и сведоци, буде савладано. Зато је, са становишта научне историографије и методике наставе, од посебног значаја напор да се сачини „Листа кључних појмова из предмета Историја” и изврши њихова категоризација на нужна (усваја их 80 – 100% ученика), важна (усваја их 50%) и вредна знања (усваја их око 25%).

До „Листе кључних појмова из предмета Историја” и на њој сачињених нужних, важних и вредних знања, дошли смо на основу сложеног методолошког поступка чију основу представља утврђивање историчности појмова посматраних у историјској вертикали од праисторије до савременог доба. Полазиште након утврђеног метода представљала нам је:

- Анализа наставног плана и програма (1999–2007)
- Анализа предлога наставног програма за историју за 8. разред основне школе, 2001.
- Анализа уџбеника историје (2001–2007)
- Анализа наставничке евалуације.

Први резултат до кога смо дошли био је исказан у око 180 појмова (према степену општости) који су се односили на савремено доба. Пажљивом селекцијом, у даљем поступку, тај број смо смањили на 67 појмова. У следећој фази, односно трећем нивоу анализе (усклађивање са другим учесницима радне групе), број кључних појмова свели смо на 37. Тако утврђена листа кључних појмова била је основ на коме смо градили наше критеријуме за класификацију кључних знања на нужна, важна и вредна. Сада је нудимо колегама који предају у школи као предлог за размишљање. Мишљења смо да се предложена листа и може и мора даље промишљати, мењати, надограђивати новим појмовима. То, по својој природи, налаже сложени процес формирања, дефинисања, систематизовања, повезивања појмова у логичне целине које творе рационално историјско мишљење.

Материјал који предајемо јавности (Листа кључних појмова с класификацијом кључних знања) има за циљ да колегама историчарима, који ученицима преносе основна знања из наставног предмета Историја, олакша савлађивање обимног наставног градива. Сматрамо да он може допринети успешнијем развијању рационалне историјске свести код ђачке популације и формирању јаснијих представе о сложеним историјским процесима дугог трајања који карактеришу савремено доба. Знања заснована на пажљиво селектованим изворима и литератури најкраћи су и истовремено најсигурнији пут до оног чему данас тежи савремена образовна пракса у свету – трајно усвојена знања и вештине лишене непотребног нагомилавања чињеница без икаквог смисла и сврхе. Наравно, и овај, као и сваки други, материјал дидактичког карактера имаће своју проверу тек кроз школску праксу (наставу). Свака повратна информација од наших колега наставника биће нам отуда, у годинама које следе, од велике помоћи.

КЉУЧНИ ПОЈМОВИ ИЗ САВРЕМЕНЕ ИСТОРИЈЕ

ДРУШТВО И ДРУШТВЕНИ ОДНОСИ ⁶

- Друштво (1)
 - Типологија (1)
 - грађанско (буржоаско, капиталистичко) (1)
 - социјалистичко (1)
 - традиционално (3)
 - модерно (3)
 - аграрно (3)
 - индустријско (3)
 - Друштвене структуре (1)
 - Друштвене класе (1)
 - сељаштво (2)
 - радничка класа (2)
 - буржоазија (грађанска класа) (2)
 - Друштвене групе (1)
 - пролетеријат (2)
 - интелигенција (2)
 - предузетници (2)
 - трговци (2)
 - занатлије (2)
 - државни чиновници... (2)
 - Елите (друштвени кругови који поседују атрибуте моћи, утицаја, богатства, знања...) (1)
 - политичка елита (2)
 - војна елита (2)
 - економска елита (2)
 - културна, просветна, научна елита (2)
 - Друштвени покрети (1)
 - Раднички покрет (2)
 - Студентски покрет (2)
 - Мировни покрет... (2)
 - Еколошки покрет (2)

⁶ Легенда:

Класификација знања која су везана уз појмове значи:

Нужна знања – 1

Важна знања – 2

Вредна знања – 3

НАРОД

- **Народ (1)**
 - Заједничко порекло
 - Језик
 - Простор
 - Народи у Југославији (Србији) (1)
 - Срби
 - Хрвати
 - Словенци
 - Македонци
 - Црногорци
 - Муслимани (Бошњаци)
 - Национална мањина у Југославији (Србији) (1)
 - Немци
 - Мађари
 - Албанци
 - Словаци
 - Русини
 - Румуни
 - Бугари
 - Италијани
 - Роми

Нација

- **Нација (1)**
 - Идентитет
 - Психолошка веза и политичко заједништво

РЕЛИГИЈА И ЦРКВА

- **Хришћанство (1)**
 - православље
 - Српска православна црква
 - католицизам
 - Римокатоличка црква
 - протестантизам
 - Протестантске цркве
- **Ислам (1)**
 - Исламска верска заједница
- **Јудеизам (1)**
 - Јеврејска верска заједница
- **Будизам (2)**
- **Конфучијанство (2)**

ДРЖАВА И ДРЖАВНО УРЕЂЕЊЕ

- **Држава (1)**
 - Политичка организација друштва
 - Сила (ред, безбедност)
 - Закон
 - Администрација (чиновник)
 - Територија (простор и јурисдикција)
 - Становништво
 - Суверенитет
 - Осећај припадности
 - Перспектива
 - Типологија
 - демократска (1)
 - аутократска (1)
- Велике империје (нестају 1918) (1)
 - Немачко царство
 - Отоманско царство
 - Аустроугарска монархија
 - Руско царство

- Нове државе (настале 1918) (1)
 - Краљевина СХС/Југославија (1)
 - Чехословачка Република (2)
 - Мађарска (2)
 - Аустрија (2)
 - СССР
 - Балтичке републике (3)
- Нови типови државе у 20. веку (1)
 - Социјалистичка држава
 - Фашистичка држава
 - Нацистичка држава
- Југословенска држава (1)
 - Краљевина СХС/Југославија 1918–1945.
 - Уједињење 1918. (2)
 - Видовдански устав, 28. 6.1921.
 - Диктатура, 6.1.1929.
 - Споразум Цветковић-Мачек 26. 9.1939.
 - Шестоаприлски рат, 18. 4.1941.
 - Окупација и подела земље, 1941–1945.
 - Друго заседање АВНОЈ-а 1943.
 - Ослобођење 15. 5.1945.
 - Социјалистичка Југославија, 1945–1991. (1)
 - Федерација 6 република и 5 народа (1)
 - Самоуправљање (2)
 - Разбијање земље (1)
- **Државно уређење (1)**
 - Монархија/монархистичко
 - Република/републиканско
 - Облик уређења државе (1)
 - унитаристички (јединствена /унитарна држава)
 - федерални (сложена држава)
 - федерална јединица
 - аутономна покрајина
 - конфедерални

- **Власт (1)**
 - Демократска власт
 - Тоталитарна власт
 - Диктатура
 - Шестојануарска диктатура, 1929. (2)
 - Фашистичка диктатура
 - Нацистичка диктатура
 - Диктатура пролетеријата

ДЕМОКРАТИЈА (1)

- Демократска права (1)
 - право учествовања у власти (право да бираш и да будеш биран)
 - право на удруживање
 - право збора и договора
 - поштовање воље већине
 - слобода штампе
- Подела власти (1)
 - законодавна власт
 - извршна власт
 - судска власт
- **Влада (1)**
 - Државна администрација (2)
 - Бирографија, бирократа (3)
 - Српска влада (1914-1918) (1)
 - Југословенска влада (1918-1991) (1)
 - Југословенска влада у избеглиштву (2)
 - Влада народног спаса (2)
 - Национални комитет ослобођења Југославије (2)
 - Влада ДФЈ/ФНРЈ/СФРЈ.... (2)
 - Династија (1)
 - Карађорђевић (1)
 - Петар I Карађорђевић, краљ (1904–192) (1)
 - Александар I Карађорђевић, регент (1914 – 1921)(1), краљ (1921–1934)
 - Принц Павле Карађорђевић, намесник (1934–1941)
 - Петар II Карађорђевић, краљ (1941–1945)
 - Хабзбурзи (1)
 - Фрања Јосиф, цар (1848–1916)

- Петровић (1)
 - Никола I, кнез (1860–1910), краљ (1910 – 1918)
- Романови (3)
- Хоенцолерни (3)
- Парламент/парламентаризам
 - Парламентаризам у Краљевини Југославији
 - Уставотворна скупштина (Конституанта) (1)
 - Парламент (Народна скупштина) (1)
 - једнодомни из 1921. (3)
 - дводомни из 1931. (Сенат) (3)
 - Монарх (1)
 - Намесник (Намесништво) (1)
 - Премијер (председник Владе) (1)
 - Министар (1)
- Дипломатија **МЕЂУНАРОДНИ ОДНОСИ** (1)
 - Јавна дипломатија (3)
 - Тајна дипломатија (3)

ЗАКОН И ЗАКОНИК

- Устави (1)
- Закон (1)
- Амандмани (1)

ИНСТИТУЦИЈЕ

- Влада (1)
- Скупштина (1)
- Монарх/Председник (1)
- Војска (1)
- Суд (1)
 - Уставни (3)
 - Врховни (3)
 - Окружни (3)
 - Тужилаштво (3)

ПРИВРЕДА

- Капиталистичка привреда (1)
- Социјалистичка привреда (1)
- Економска криза (депресија, рецесија) и економски развој (1)
 - Велика економска криза (1929–1932) (2)
- Привредне гране (1)
- Економска блокада (2)
 - Царински рат (3)
 - Сукоб са Информбироом (2)
 - Економска блокада и санкције из 90-тих година 20. века (1)
- Национализација (2)
 - Национализација у Југославији (1946. и 1948) (3)
- Откуп (1945–1955) (2)
- Колективизација, 1949. (2)
- Аграрна реформа (земља сељацима) (1)
- Самоуправљање (1953) (фабрике радницима) (1)

ИДЕОЛОГИЈА

- Идеја (1)
 - Фашизам (1)
 - Нацизам (1)
 - Комунизам (1)
 - марксизам (Карл Маркс) (2)
 - лењинизам (Владимир Иљич Лењин) (2)
 - стаљинизам (Јосиф Висарионович Стаљин) (2)
 - Југословенска идеја (1)
- Идеологија (1)
 - Фашизам (1)
 - Фашизам у Италији (1922–1943) (1)
 - Фашистичка партија (1)
 - Фашистичка држава (1)
 - Вођа – „Дуче“ (Бенито Мусолини) (1)
 - Фашизам у Шпанији (2)
 - Шпански грађански рат (1936–1939), (Франциско Франко) (2)
 - Фашизам у Југославији (1)
 - Усташки покрет (Анте Павелић) (1)
 - ВМРО (Ванчо Михајлов) (3)
 - „Збор“ (Димитрије Љотић) (3)

- Нацизам (1)
 - Нацизам у Немачкој (1)
 - Националсоцијализам (2)
 - Антисемитизам (1)
 - Тоталитаризам (3)
 - Холокауст (1)
 - Нацистичка партија (1)
 - Нацистичка држава (1)
 - Канцелар (2)
 - Фирер (Адолф Хитлер) (1)
- Милитаризам (1)
 - Милитаризам у Јапану (3)
- Комунизам (1)
 - Комунизам у СССР-у (1)
 - Револуционарна власт (Совјети...) (2)
 - Култ личности (Стаљин) (1)
 - Стаљинизам (2)
 - Комунистичка партија (1)
 - Комунистичка држава (1)
 - Комунизам у Краљевини СХС/Југославији (1) - КПЈ (1)
 - Југословенство (1)
 - Компромисно југословенство (3)
 - Интегрално југословенство (3)

ПОЛИТИКА

- Политички систем (1)
 - Политичка организација (1)
 - Вишепартијски систем у Југославији (1)
 - Партије (политичке странке) (1)
 - Политички програм (3)
 - Статут (3)
 - Народна радикална странка (1881) (2)
 - Југословенска демократска странка (1919) (2)
 - Хрватска републиканска сељачка странка; од 1925. Хрватска сељачка странка (ХСС) (2)
 - Словенска људска странка (СЛС) (2)
 - Југословенска муслиманска заједница (ЈМО) (2)
 - Југословенска радикална заједница (ЈРЗ) (2)

- Једнопартијски систем (1945–1990) (2)
 - КПЈ/СКЈ
 - СКОЈ
- Вишепартијски систем у Србији (2)
 - СПС
 - СПО
 - ДС
 - ДСС
 - СРС
 - Г 17 плус
- Политичке (масовне) организације (2)
- Хуманитарне организације (2)
- Тајна организација (2)
- Тероризам (1)
 - Атентат (1)
 - Атентат у Народној скупштини 1928. (убијен Стјепан Радић а након тога заведена Шестојануарска диктатура) (2)
 - Марсејски атентат 1934. (убијен краљ Александар и Луј Барту) (1)
 - Атентат на Џона Кенедија (1963) (2)
 - Атентат на Зорана Ђинђића (2002) (1)
 - 11.септембар, напад на САД (2)
 - Демонстрације (2)
 - Студентске демонстрације 1968. (2)
 - Демонстрације на Косову (1968, 1981...) (2)
 - Студентске демонстрације и грађански отпор 90-тих година 20. века (2)

РЕВОЛУЦИЈА

- Октобарска револуција, 1917. (1)
 - Бољшевици
 - Владимир Иљич Лењин
- Коминтерна (Комунистичка интернационала) 1919-1943. (1)
- Југословенска револуција, 1945. (1)
 - Јосип Броз Тито (1)

РАТ

- Светски рат (1)
 - Први светски рат (1914–1918) (узрок, повод, последице) (1)
 - Други светски рат (1939–1945) (1)
 - Ратни савези (коалиције) (1)
 - Антанта
 - Централне силе
 - Антифашистичка коалиција (1)
 - Тројни пакт (Силе осовине) (1)
 - Интересне сфере (узроци) (2)
 - Почетак рата (повод) (1)
 - Сарајевски атентат, 28. 6.1914. (1)
 - Напад на Пољску, 1. 9.1939. (1)
 - Фронт (1)
 - Источни фронт (1916–1917) (1)
 - Сепаратни мир са Русијом, 1917. (Русија иступа из рата) (3)
 - Источни фронт (1941–1945) (1)
 - План „Барбароса“, напад на СССР, 22.6.1941. (3)
 - Стаљинградска битка (1942–1943) (3)
 - Битка за Берлин, мај 1945. (3)
 - Западни фронт (1914–1918) (1)
 - Улазак САД у рат 1917. (2)
 - Рат у Европи (1939–1945) (1)
 - Капитулација Француске, јун 1940. (2)
 - Битка за Британију (1941–1944) (2)
 - Операција „Оверлорд“, јун 1944. (2) (отварање другог фронта у Европи)
 - Италијански фронт (ратиште) (1915–1918) (1)
 - Северноафричко ратиште (1940–1943) (1)
 - Битка код Ел Алајмена (2)
 - Генерал Ервин Ромел (3)
 - Инвазија на Сицилију, 1943. (2)
 - Рат на Далеком истоку (1941–1945) (1)
 - Напад на Перл Харбур, 1941. (2)
 - Атомска бомба (Хирошима, 6. 8. 1945. и Нагасаки 9.8.1945) (1)

- Балкански фронт (1914–1918) (1)
 - Церска битка, 1914.
 - Колубарска битка, 1914.
 - Повлачење преко Албаније, 1915.
 - Солунски фронт (1916–1918)
- Југословенско ратиште (1941–1945) (1)
 - (25-27. март 1941 (одбацивање Тројног пакта)
 - Априлски рат, 6-18. 4. 1941.
 - Дебелација (подела) Југославије, 1941.
 - Независна држава Хрватска (1941–1945)
 - Ослобођење земље (1944–1945)
- Војни планови и операције (1)
 - План 25 (Напад и војно разбијање Југославије, 1941) (2)
 - Вајс I и II (1942–43) (2)
 - Шварц I и II (1943) (2)
 - Београдска операција (1944) (2)
- Заседања (1)
 - Прво и Друго заседање АВНОЈ-а (1942–43) (1)
- Преговори (1)
 - Стаљин – Тито, 1944. (3)
 - Черчил – Тито, 1944. (3)
 - Тито – Шубашић (Вис и Београд), 1944. (2)
- Војне формације (1)
 - Колаборационистичке
 - Усташке формације
 - Антифашистичке
 - Југословенска војска у отаџбини (Драгољуб Михаиловић)
 - Народноослободилачка војска (Ј. Б.Тито)
- Политичка тела (1)
 - АВНОЈ (1)
 - НКОЈ (2)
- Терор (злочин) (1914–1918. и 1941–1945) (1)
 - Масакр (2)
 - Заробљенички логор (1)
- Епидемија
- Ратна штета
- Конференција мира у Паризу (Версај) (1919–1920) (1)
- Капитулација (1)
 - Дан победе против фашизма 9. мај 1945. (данас Дан Европе) (1)

- Хладни рат (1945, 1948–1989) (1)
 - Блоковска подела света
 - Војни пактови
 - НАТО пакт, 1949.
 - Варшавски уговор, 1955.
 - Трка у наоружању (2)
 - Деколонизација (2)
 - Кризна жаришта, (1)
 - Подела Немачке, 1945. (2)
 - Берлински зид (1961–1989) (2)
 - Сукоб са Информбироом (1948-1956) (1)
 - Вијетнамски рат (1961–1975) (3)
 - Пад Берлинског зида и уједињење Немачке, 1989. (2)
 - Распад СССР-а и демократске промене у Европи (2)
 - Несврстаност (Политика несврстаности) (1)
 - антиколонијализам (3)
 - мир у свету (3)
 - политика активне мирољубиве коегзистенције (3)
 - разоружање (3)
 - Освајање космоса (1)
- Рат против терора (оружани сукоби који су избили у периоду после пада Берлинског зида – Авганистан, Ирак, Алкаида...) (3)
- Рат у Југославији (1991–1995) (1)
 - Разбијање и распад Југославије
 - Рат у Словенији
 - Рат у Хрватској
 - Рат у Босни и Херцеговини
 - Сукоби на Косову и Метохији и НАТО интервенција 1999. (1)
 - Примирје (1)
- Геноцид
 - Систематско и планско истребљење становништва (друга раса, вера, етничка група) (1)
 - Културни геноцид (1)
 - Концентрациони логор (1)
 - Мајданек, Треблинка, Матхаузен, Дахау, Јасеновац, Аушвиц, Стара и Нова Градишка, Старо Сајмиште, Јастребарско, Бањица (2)
 - Холокауст (1)

МИР

- Мировна конференција, (1)
 - Конференција мира у Паризу (1919–1920) (2)
- Мировни уговори (1)
 - Версајски мировни уговор (са Немачком), 1919. (2)
- Колективна безбедност (1)
 - Друштво народа, 1919. (1)
 - Организација уједињених нација, 1945. (1)
 - Савет безбедности (2)
 - УНЕСКО (2)
 - УНИЦЕФ (2)
 - Нови поредак (тзв. Версајски систем) (1919–1935) (1)
 - Аншлус (припајање Аустрије Немачкој), 1938.
 - Споразум
 - Минхенски споразум, 1938.
 - Окупација
 - Окупација Србије (1915–1918)
 - Окупација Југославије (1941–1945)
 - „Кримски систем“ (Јалта) (1945–1989) (2)
 - Интересне сфере (2)
 - Нови светски поредак, 1989. (1)
 - Крај Хладног рата
 - Пад Берлинског зида (2)
 - Демократске промене у Источној Европи (2)
 - Уједињена Европа (2)
 - Уговор у Мастрихту, 1992. (3)
 - Распад СССР-а (2)
 - Распад Југославије и рат (1)
 - Дејтонска мировна конференција (3)
 - Суд за ратне злочине у Хагу (3)
 - Рат против терора (1)

СЕОБЕ/ МИГРАЦИЈЕ

- Емиграције (1)
 - емигранти
- Избеглиштво и избеглице (1)
- Колонизација (1)

НАУЧНА И ТЕХНОЛОШКА ОТКРИЋА

- Теорија релативитета (Алберт Ајнштајн) (2)
- Пеницилин (1928. Александар Флеминг) (2)
- Генетика (ген) (3)
- Генетски инжењеринг (3)
- Аналогни компјутер (3)
- Информатичка револуција (1)

КУЛТУРА И КУЛТУРНО НАСЛЕЂЕ

- Уметност (1)
- Књижевност (1)
- Архитектура (1)
- Сликарство (1)
- Вајарство (1)
- Филм (1)
- Музика (1)
- Медији (1)

ПРОСВЕТА

- Образовање (1)
- Васпитање (1)
- Школски систем (1)

ЛИЧНОСТИ

Политика

- Александар Карађорђевић (1)
- Драгутин Димитријевић-Апис (2)
- Двајт Ајзенхауер (3)
- Луј Барту (3)
- Леонид Брежњев (2)
- Вудро Вилсон (1)
- Махатма Ганди (1)
- Шарл де Гол (2)

- Љуба Давидовић (2)
- Георги Димитров (3)
- Георги Константинович Жуков (3)
- Богољуб Јевтић (3)
- Павле Карађорђевић (1)
- Видкун Квислинг (2)
- Џон Кенеди (2)
- Жорж Клемансо (3)
- Антон Корошец (2)
- Владимир Иљич Лењин (1)
- Димитрије Љотић (2)
- Мао Цедунг (1)
- Сима Марковић (3)
- Влатко Мачек (1)
- Коста Миловановић- Пећанац (3)
- Драгољуб Дража Михаиловић (1)
- Живојин Мишић (1)
- Бенито Мусолини (1)
- Гамел Абдел Насер (2)
- Милан Недић (1)
- Џавахарлар Нехру (2)
- Марко Никезић (3)
- Никола Пашић (1)
- Стојан Протић (2)
- Коча Поповић (3)
- Пеко Дапчевић (3)
- Филип Петен (3)
- Петар I Карађорђевић (1)
- Петар II Карађорђевић (2)
- Рејмунд Поенкаре (2)
- Оскар фон Поћорек (2)
- Август фон Мекензен (2)
- Гаврило Принцип (1)
- Радомир Путник (1)
- Стјепан Радић (1)
- Павле Радић (3)

- Ђуро Басаричек (3)
- Пуниша Рачић (3)
- Александар Ранковић (2)
- Милован Ђилас (2)
- Јоаким фон Рибентроп (1)
- Молотов (1)
- Ервин Ромел (2)
- Франклин Делано Рузвелт (1)
- Душан Симовић (1)
- Боривоје Мирковић (2)
- Мехмед Спахо (3)
- Јосиф Висарионович Стаљин (1)
- Степа Степановић (1)
- Милан Стојадиновић (1)
- Франо Супило (1)
- Едвард Кардељ (1)
- Јосип Броз Тито (1)
- Јаша Томић (2)
- Лав Троцки (2)
- Хари Труман (2)
- Анте Трумбић (2)
- Димитрије Туцовић (2)
- Добрица Ћосић (2)
- Франциско Франко (3)
- Франц Јозеф (1)
- Франц Фердинанд (3)
- Франш Депере (3)
- Адолф Хитлер (1)
- Фидел Кастро (3)
- Че Гевара (3)
- Хајнрих Химлер (3)
- Јозеф Гебелс (3)
- Никита Хрушчов (2)
- Драгиша Цветковић (2)
- Фрањо Туђман (1)
- Слободан Милошевић (1)

- Алија Изетбеговић (1)
- Винстон Черчил (1)
- Невил Чембрлен (2)
- Зоран Ђинђић (1)
- Војислав Коштуница (1)
- Борис Тадић (1)
- Ибрахим Ругова (2)
- Борис Јељцин (2)
- Михаил Горбачов (2)
- Бил Клинтон (2)
- Џорџ Буш (2)
- Владимир Путин (1)

Култура и наука

- Бертолд Брехт (3)
- Томас Ман (2)
- Марсел Пруст (3)
- Вирџинија Вулф (3)
- Салвадор Дали (3)
- Јован Дучић (1)
- Томас Едисон (1)
- Алберт Ајнштајн (1)
- Михаило Петровић Алас (1)
- Иво Андрић (1)
- Нил Армстронг (3)
- Сергеј Јесењин (3)
- Паја Јовановић (3)
- Слободан Јовановић (1)
- Франц Кафка (3)
- Марија Кири (3)
- Мирослав Крлежа (3)
- Десанка Максимовић (1)
- Милутин Миланковић (1)
- Стојан Новаковић (1)
- Бранислав Нушић (1)
- Живојин Перић (3)
- Бранислав Петронијевић (3)

- Пабло Пикасо (3)
- Урош Предић (3)
- Михаило Пупин (2)
- Арчибалд Рајс (2)
- Милан Ракић (2)
- Растко Петровић (3)
- Надежда Петровић (2)
- Марко Ристић (3)
- Исидора Секулић (1)
- Ксенија Анастасијевић (2)
- Милунка Савић (2)
- Јован Скерлић (2)
- Милош Црњански (1)
- Рабиндранат Тагор (3)
- Никола Тесла (1)
- Бранко Ћопић (3)
- Борислав Пекић (3)
- Сигмунд Фројд (2)
- Тин Ујевић (3)
- Милева Ајнштајн (3)
- Јован Цвијић (2)
- Штефан Цвајг (3)
- Алекса Шантић (1)
- Михаил Шолохов (3)

ПРИЛОЗИ

УЧЕНИЧКА ЕВАЛУАЦИЈА НАСТАВЕ ИСТОРИЈЕ У ОСНОВНОЈ ШКОЛИ

1. Период обухваћен истраживањем : 2000–2007.

Број школа – 62

Број ученика – 1204

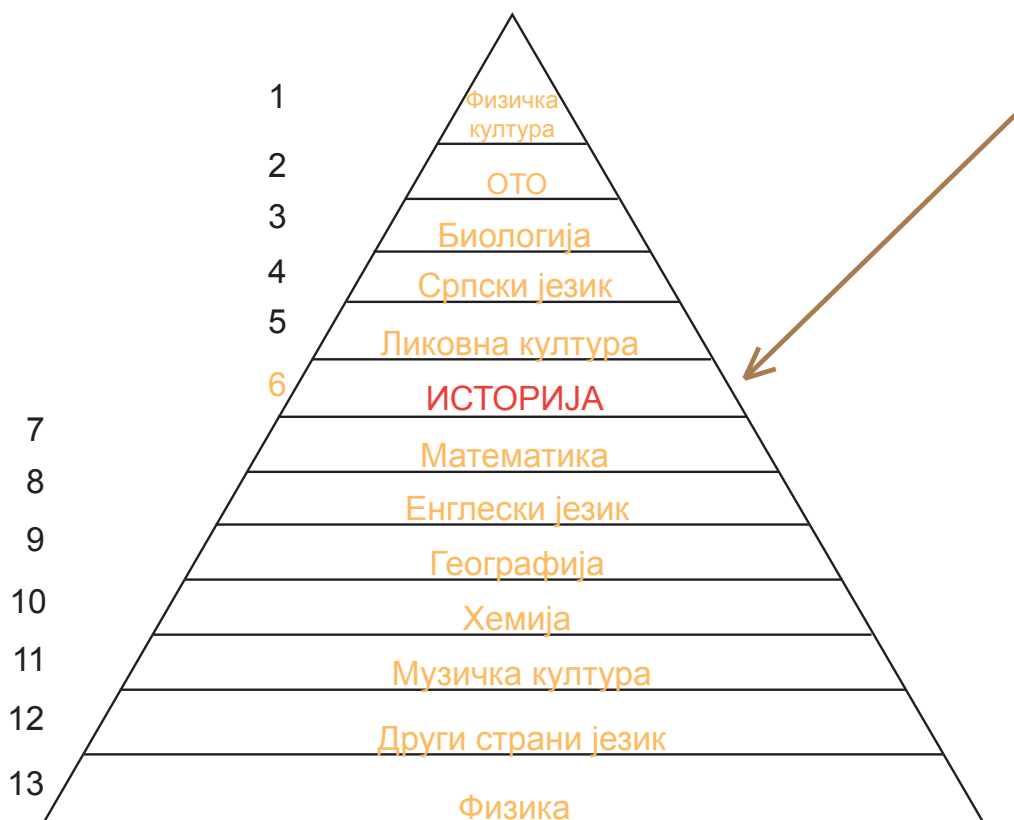
Ученици 8. разреда

Сарадници у истраживању: студенти четврте године Филозофског факултета

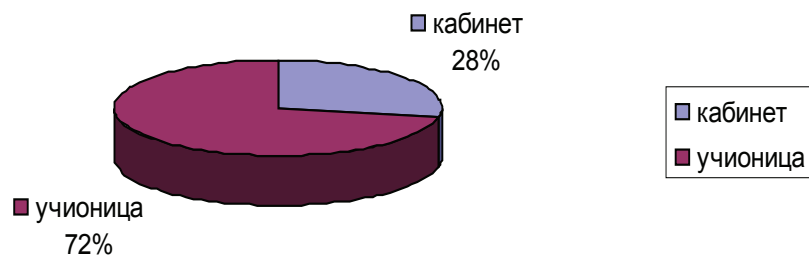
Одељење за историју

Место предмета историје према ученичком рангирању

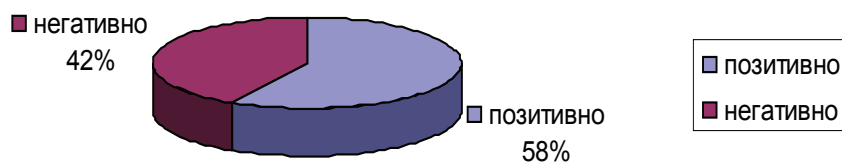
- Прва истраживања популарности предмета Историје у Европи обављена су почетком 20. века:
 - Историја је рангирана на другом месту после матерњег језика
- У Србији су прва истраживања обављена на малом узорку у Војводини почетком 90-их година 20. века:
 - Историја је рангирана на претпоследњем месту (Биологија је била на последњем месту).

Извођење наставе

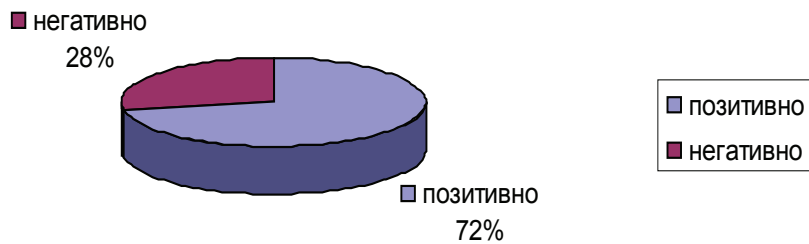

Вредновање уџбеника

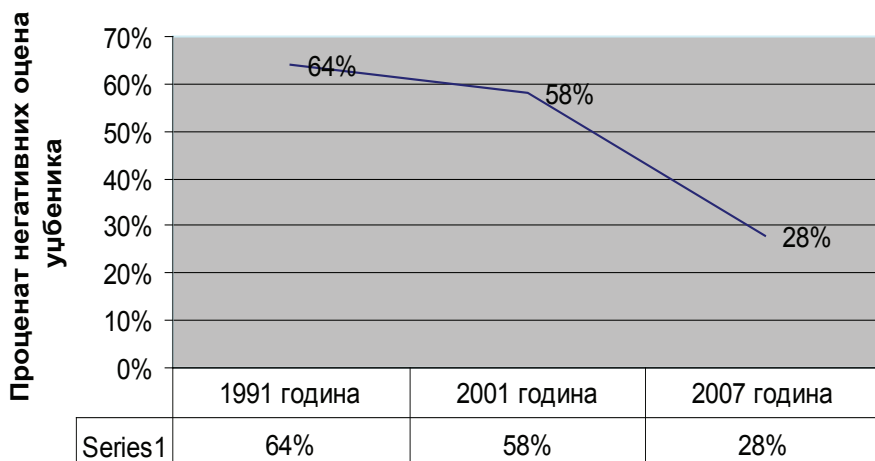

- Позитивне карактеристике:
 - Велики број илустрација
 - Карте
- Негативне карактеристике:
 - Незанимљиво и преопширно градиво
 - Велики број података
 - Превише тема из политичке историје

Вредновање уџбеника

Вредновање уџбеника

- Позитивне карактеристике:
 - Велики број илустрација
 - Подсетник на крају сваке лекције
 - Подаци о личностима
 - Графикони, табеле, карте, времеплов

- Позитивне карактеристике:

Илустрације

Фотографије

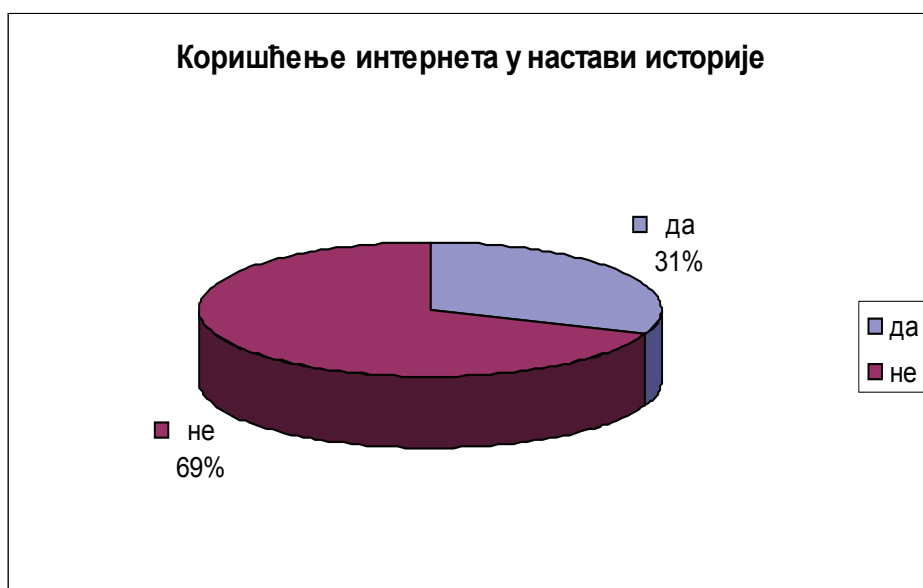
Табеле

Занимљиви текстови

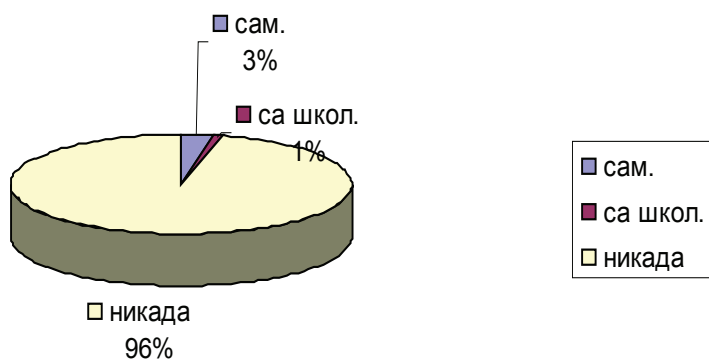
- Негативне карактеристике:

Недостају поједине теме

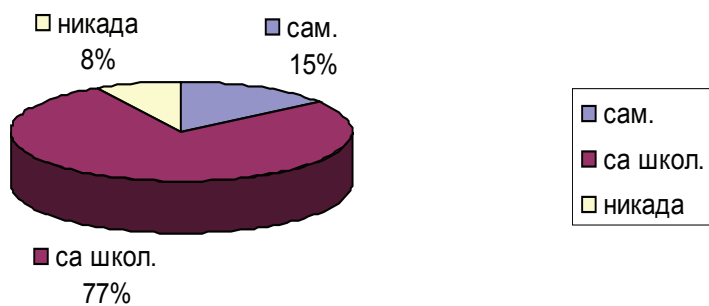
Обиман текст

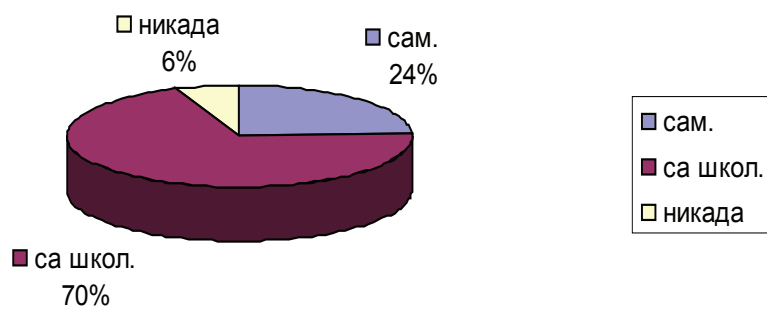
Посета архиву

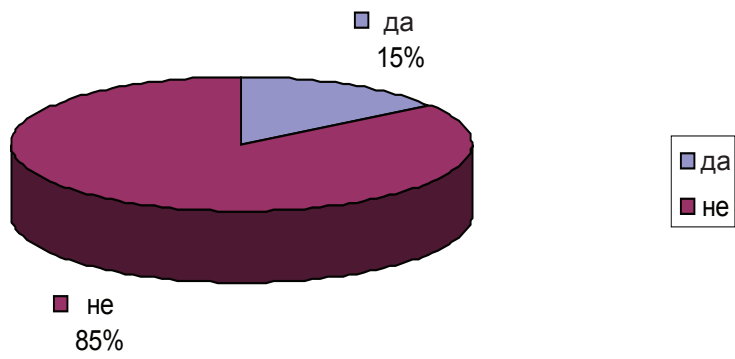
Посета музеју

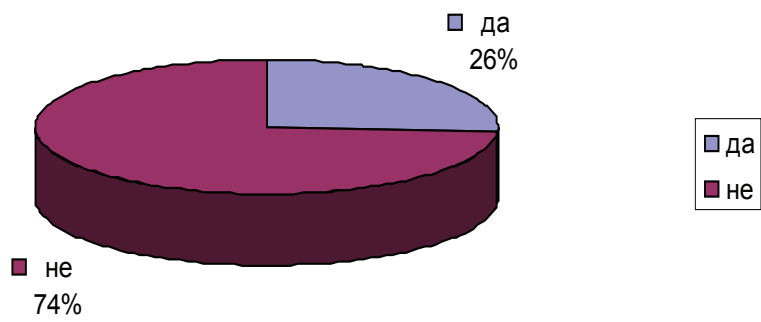
Посета библиотекама

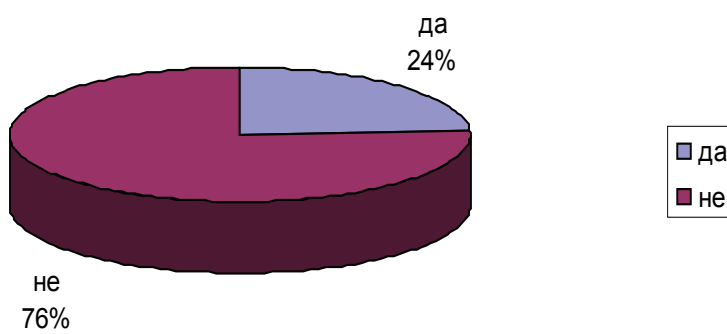
Коришћење филма у настави

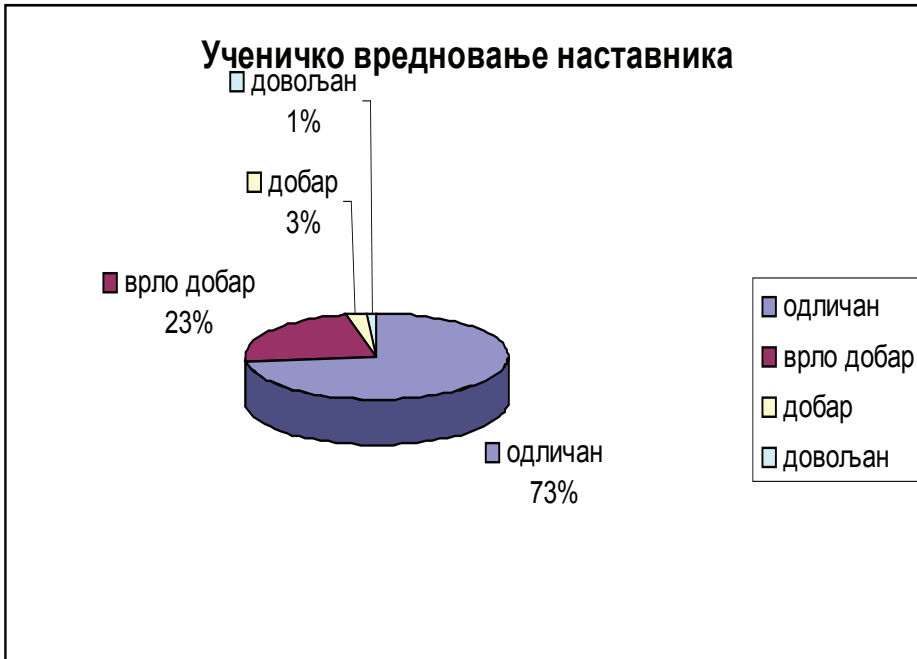

Израда семинарског рада

Избор студија - историја

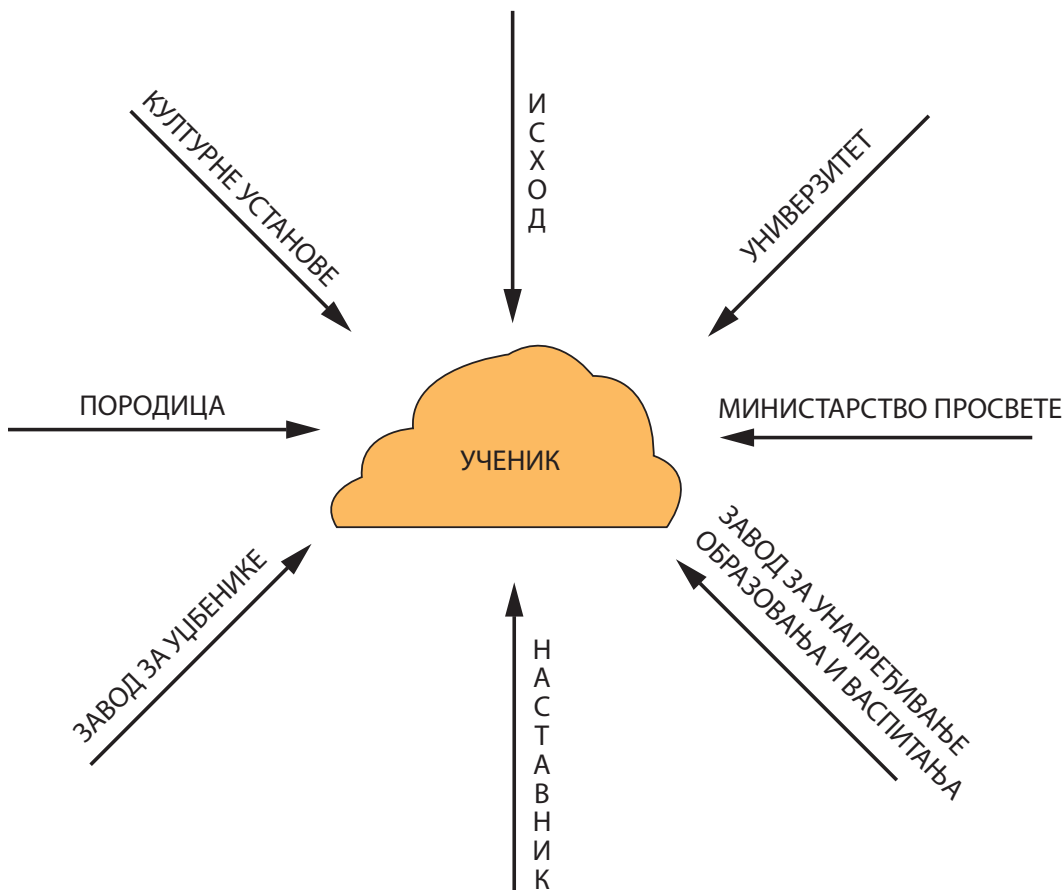

- Имена историчара:
Херодот, Тукидид, имена аутора уџбеника

- Имена владара:
Стефан Немања, цар Душан, кнез Лазар, Карађорђе, деспот Стефан, Тито, Ђинђић, Тадић

Назив школе

Пример : Деспот Стефан

Мр Драгица Кољанин
Филозофски факултет
Нови Сад

ИСТОРИЈА КАО НАУЧНА ДИСЦИПЛИНА И ШКОЛСКИ ПРЕДМЕТ

Историја се најчешће схвата вишезначно, као прошлост у разним својим видовима, као књига или уџбеник, као школски предмет, као научна дисциплина, као струка која се студира на факултетима и омогућава бављење историјом као науком или као наставним предметом.

Прошлост представља перманентну димензију људске свести, компоненту институција, вредности и других образаца људског друштва. За историчаре је проблем не само да утврде што већи квантум чињеница о даљој и ближој прошлости, него и да анализују природу „смисла прошлости“ у друштву и да уђу у траг њеним променама и трансформацијама.

Смисао прошлости као личног и колективног континуитета искуства остао је важан чак и код оних који су највернији иновацији и веровању да је новина исто што и побољшање. О томе сведочи универзално укључивање „историје“ у програм сваког модерног образовног система.

Људи су заинтересовани за прошлост на различите начине (антиквитети, генеалошка истраживања, трагања за прецима, давање имена по члановима породице), све то даје личну повезаност за прошлост, односно за историју. Историја је нераскидиво повезана са питањем личног и колективног идентитета, као и са идентификовањем простора на којем човек живи.

Историја се користи и у сасвим прагматичне сврхе, као извор узора у политичком образовању, као начин да се разумеју данашњи друштвени сукоби. Тражи се објашњење и поставља се питање одговорности за нешто што се десило. Како се аргументација за доказивање савремених политичких спорова, државних и националних аспирација често тражи и налази у прошлости, историја има и фактички правни значај.

Веза између узраста и занимања за учење историје, као и способност за разумевање потврђена је и егзактним истраживањима. Испитивања историјске свести у периоду 1994–1995. код 32 000 младих старости 14-15 година у 24 земље Европе, у Израелу и Палестини показала су да постоји мање-више позитиван став према историји. Већина се није слагала са исказом *историја је школски предмет и – ништа више*. Још већи део анкетираних одбацио је исказ *историја је нешто мртво и завршено, одвојено од мог садашњег живота*. Највеће занимање испитаници су показали за сопствену земљу, убедљиво пре историје Европе, света, локалног друштва и регије. Међу темама, историја сопствене породице била је на врху. Следе смели подухвати, велика открића и утицај деловања људи на своју околину. На самом зачељу листе били су историја ратова, диктатуре и владари, али и историја обичних људи и далеких страних култура. Закључак који се може извести из овога јесте да ученици и наставници треба да расправљају о томе шта је важно знати и зашто је то знање значајно у данашње време.

Због свега наведеног, неоспорно је да историја живи, као и да је она сила која утиче на различите начине на човекову свакодневицу. Да закључимо: прошлост није занимљива само са „историјске“ тачке гледишта јер историја живи у садашњости.

Колико год прошлост оптерећивала, знање о оном што се десило, свест о посебности човекове историје је пут за спознају у правом смислу. Друштвена корисност историје огледа се у томе што даје увид у оно што је стабилно, као и у оно што се мења. Одговоре на ова питања даје историја као научна дисциплина.

I Историја као научна дисциплина

Један од основних задатака историје као научне дисциплине је да пружи резултате који су значајни за људе и друштво какви су они данас. Овај задатак проистиче из саме природе историје као дела хуманистичких наука са којима је нераскидиво повезана.

Од свог заснивања као науке, историју одликују трагање за истином и схватање историје као објективности. Ово треба имати на уму јер су историчари деца свог времена и нису увек имуни на ваннаучне мотиве.

И поред тога, историја као наука у најстрожем смислу усмерава се ка сазнању које је једини прави мотив за бављење историјом. Утврђивање историјске (научне) истине постиже се објективним проучавањем, објективним саопштавањем резултата и објективним писањем историје што све подразумева да се претходно открију, уобличи и саопште знања.

Историја као наука има две стране: једна је критичка, истраживачка и аналитичка, а друга је конструктивна, изграђујућа, при чему историчар мора да се ослони на оба приступа.

Хтење за истином је услов за грађење знања, које је, суштински, један бесконачан процес због човеку својствене особине да стално поставља нова питања и тежи новим сазнањима. То је омогућено сталним усавршавањем научног метода који, као и у свакој другој науци, има своје специфичности.

Непосредан додир са проучаваним појавама прошлости историчар налази у историјским изворима. Помоћу њих он остварује увид у проучавано и из њих издваја чињенице, у њима налази емпиријску основу. Значај историјских извора је вишеструк јер повезују историјско доба у коме се проучава са добом које је предмет проучавања, повезују историјску науку (историчара) и историјску проблематику која је као тема дате обраде издвојена из одређене стварности која више не постоји. Извори омогућују да се задовољи методолошки захтев за постизањем егзактности.

Када разматрамо питање историјских извора треба да имамо на уму њихову бројност, распрострањеност и доступност. Један од императива је стално трагање за новим историјским изворима, како за новим врстама извора, тако и за новим појединачним изворима. То је сталан процес којим се употпуњују резултати историјског истраживања.

Као што су резултати историјске науке од велике користи другим наукама, тако и друге, пре свега хуманистичке науке, имају утицај на историју која користи њихова достигнућа, све чешће и методе.

Пред историчарем је стални захтев за оценом вредности извора у чему пресудну улогу имају његова стручна обученост, искуство, образованост и лична култура. Ово је пресудан корак у постизању научности тако да на историчара можемо гледати као на претпоставку сазнања. Оно што је особено за приступ историчара јесте коришћење времена и простора јер је начело објашњења смештање догађаја у одређеном времену и простору. Смештање у времену је битно јер се хронологија односи на каузалитет, будући да је низ догађаја у времену услов узрочне повезаности.

Последњих деценија двадесетог века дошло је до пробоја теоријског мишљења које је донело нову могућност структурисања историјског излагања. Њиме се потискује недовољно дубоко описивање слике помоћу приповедања историје, а увећава моћ апстраховања и

логичког закључивања. Истовремено, усложнила су се сва главна подручја историјског (политичко, културно, привредно, социјално) новим великим тематским просторима. Теме свакодневног живота, историја обичног човека, појаве дугог трајања, праћење паралелних историја, историја жена, маргинализованих група и друге, последњих деценија постале су врло чест истраживачки задатак. Одскора, оне су то постале и у нашој историографији.

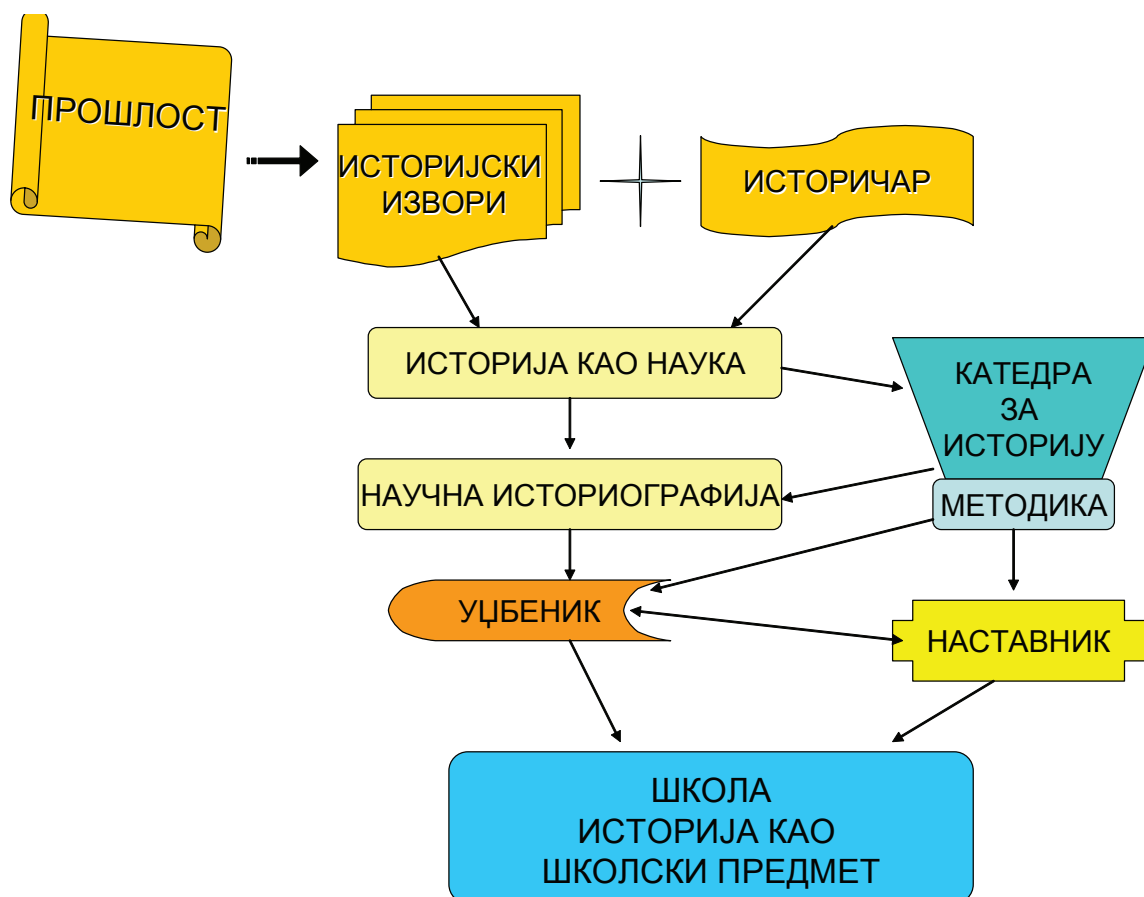
Историчар увек треба да има на уму да истраживачка суштина научности чини свако сазнање недовршеним због чега резултат историчара изазива ново истраживање које је поновно трагање за новим открићима. Достигнуто знање је само поуздана основа која се може даље допуњавати и која упућује на стварање нових знања. Другим речима, битно својство историјске науке је отвореност ка новим сазнањима. Уобичајено је да се од нових генерација историчара очекују нове интерпретације прошлости, постављање нових питања, реинтерпретација постојећих извора и трагање за новим.

II Историја као школски предмет

Тематска подручја историјске науке су и настава историје и методика наставе историје. Овде ће углавном бити речи о историји као школском предмету.

Због важности историје морамо бити заинтересовани не само за „производе“ ове науке, односно за знања о историји, и за то како се историја ствара, односно за историјски метод. Морамо знати како се ти производи расподељују и користе, како се историја користи у друштву. Последња карика у историјском научном процесу је преношење резултата при чему је школа њихов највећи и најважнији „потрошач“.

Шематски приказ односа историје као науке и као школског предмета

Када разматрамо историју као школски предмет морамо имати на уму следеће битне елементе уз које се везују одређена питања:

- **ЦИЉ:** Зашто предавати историју и шта желимо тиме да постигнемо?
- **САДРЖАЈ:** Шта обухвата историја као школски предмет и шта је избор историјских знања?
- **МЕТОДЕ:** Како ћемо предавати историјска знања да бисмо постигли постављене циљеве?
- **УЧЕНИЦИ И ЊИХОВ УЗРАСТ:** Какве су способности ученика и какво је њихово интересовање за учење историје? Који садржаји и методе одговарају одређеном узрасту?

Схватање улоге историје као школског предмета пролазило је кроз различите фазе и уско је повезано са основним историјским токовима. Историја је вековима схватана као део васпитања помоћу истицања примера који ће утицати на изграђивање личности ученика. У деветнаестом веку, у време стварања националних држава, историја као школски предмет имала је првенствени задатак да гаји љубав према нацији и отаџбини као највишој врлини.

Као реакција на морализаторску и поучну историју 19. века, настао је нов став према циљевима наставе историје. Према новом, објективистичком приступу који је постепено прихваћен у првој половини двадесетог века, задатак школске наставе је да ученицима пренесе научне резултате на аргументован начин у одговарајућем облику и на начин који одговара њиховом узрасту. Историја као школски предмет је схватана као релативно дата количина знања, која постепено расте захваљујући новим резултатима истраживања.

Убрзо се показало да се јавља проблем због гомилања нове грађе, а количина података је постала проблем историје у школама. Пошто објективистички приступ не признаје вредносне судове, било је тешко одредити мерило за то шта је важно а шта не.

Питање критеријума за одбацивање делова грађе решавано је на различите начине. Један од њих је прављење пресека по вертикали при чему се једна тема или област прате кроз време до нашег доба. На пример: плуг, женска ношња, демократија, колонизација. Противаргумент је да се оваквим избором губи могућност разумевања основе неког феномена у времену и његова повезаност са другим феноменима.

Други начин је прављење пресека по хоризонтали. Овде се проучава стање у једном тренутку. Предност овог начина је могућност уласка у дубину, размишљања о грађи, ученицима се даје прилика да се уживе при чему имају довољно времена за стварање представа о детаљима који стварају живу слику.

Један од начина како може да се представи историја је и тродимензионални приступ у коме је обухваћена одређена територија, у одређеном временском периоду при чему се обухвата више тема. Тај приступ се зове читање епоха или представљање историје по кутијама.

Постоји и залагање за наставу историје као острва у времену на различите теме које се бирају на основу и педагошких и стручних аргумената. Проблем код овог начина је како стићи са острва на острво јер се између њих може наћи море неразумевања и незнања.

Овај проблем решава се приступом који можемо назвати конопац са чворовима. Чворове, односно одабране теме, треба повезати тањим прегледом који води нит кроз целу историју. Проблем може настати када је та нит сувише танка и сувише апстрактна.

Без обзира на то како покушавамо да направимо пресек кроз грађу, објективистички приступ ствара проблеме јер у превеликој мери узима историјско знање као дату, неоспорну величину. Учење се код овог приступа своди на висок степен меморисања великог броја података који се релативно брзо заборављају па се настава често доживљава као досадна. Пошто наставници не образлажу свој приступ у избору грађе, ученици грађу лако схватају као ирелевантну.

Као одговор на недостатке објективистичког приступа, шездесетих и седамдесетих година двадесетог века развила се другачија, нова теорија наставе историје – методичка теорија наставе историје. У њој су ученици исходиште, а предмет наставе историје је средство да се код њих развију одређене особине и вештине. Класични и објективистички приступ су имали исходиште у предмету, његовом садржају, због чега су они материјални. За разлику од њих, нови приступ се базира на вештинама. Основу овог приступа чини идеја да је количина знања у историји постала огромна до те мере да нико не може да је савлада. Осим у квантитативном погледу, знања се мењају и у квалитативном погледу, а стижу нова истраживања и нове перспективе посматрања историјских догађаја.

Уместо да само уче, ученици треба да науче да уче. За историју то значи да се треба усредсредити на методичку страну предмета, првенствено на трагање по изворима. Идеја је била да се радом на историјским изворима и учењем метода њиховог проучавања развија критички осећај. Ученици тако могу да виде шта је примарна грађа, а шта њена интерпретација. На основу тога, уз велику улогу наставника, ученик може да види да ли су и у којој мери извори тенденциозни. Тиме се изоштрава учеников критички однос према стварности, односно њеном пропагандном и масмедијском изобличавању.

Један од начина како спровести овај приступ је консултовање више различитих историјских извора о истом догађају. Други начин је да пустимо ученике да консултују више разних историографских интерпретација истог историјског догађаја. При томе наставник треба да укаже на историчаре, њихове погледе, евентуалне политичке склоности и ангажмане.

И поред предности које пружа овај нови приступ, он је показао да се у извесној мери губи значај историје. Рад са изворима има своје предности, али новија психологија учења тврди да су те вештине ретко такве да ученици могу да их користе у свакој ситуацији, јер ситуације морају бити донекле сличне да би искуства могла да се пренесу.

Са тачке гледишта историчара, овај приступ се може оспорити јер превише поједностављује историјски метод. Другим речима, метод се не заснива само на успостављању односа међу појединим изворима, него садржи и постављање проблема и формулисање теорије о проблему. Стога је на месту залагање да рад са изворима у настави не постане главна ствар, него да се изводи заједно са процесом учења историје.

Данас постоји консензус о томе да настава историје треба да унапреди разумевање, али да то захтева знање о коме и уз помоћ којег ћемо резонovati. Морамо прихватити изазов да кажемо нешто о томе шта јесте важно научити. То се делимично може дефинисати стручно, али се на крају ипак заснива на вредносним судовима.

Сваки од наведених приступа историји као школском предмету има своје, мање или веће, предности и недостатке. Стога се свуда, па и код нас, у настави користи комбиновање приступа што зависи од низа околности, при томе је једна од најважнијих етничко-културна структура друштва. Мултикултурална друштва не могу имати једну причу о својој историји. Морају се испричати различите приче (мултиперспективност) у зависности од регије, етничитета, положаја у друштву и њих није могуће механички хармонизовати.

Истовремено, упркос разликама, у заједници, па и мултикултурној, у наставним садржајима треба да се огледа дух солидарности.

Од краја 19. века ушло је у праксу да се садржај наставе историје одређује ослањањем на историјску науку и њене резултате. Тај принцип се до данас није доводио у питање у начелном виду. Проблеми искрсавају када историјска грађа има већу политичку актуелност. То захтева и додатни опрез и повишени степен одговорности историчара јер се на њихове резултате ослања Историја као наставни предмет. Уколико је историјска грађа у настави била јаче ослоњена на научну историју, уколико је више била отворена за утицаје из светске литературе, уколико је та настава више држала корак са светом, утолико је мање била изобличена под утицајем службене идеологије.

Чињеница је да се историја као школски предмет сада схвата као мање битно подручје образовања. То се види из смањења броја часова историје у више земаља. Међутим, историја као школски предмет има сасвим одређену специфичну функцију и задатак историчара је да буду ангажовани на очувању места и улоге историје у образовном систему.

У настави историје постоје стални, општи и специфични задаци, који обезбеђују индивидуалност и место наставе историје међу другим предметима. Истовремено, ови задаци пружају и мерила за избор градива, утврђивање пропорција између националне и опште (европске и светске) историје, између старијих и новијих периода историје, између политичке, друштвене и цивилизацијске тематике.

– **Циљеви наставе историје:** културни напредак и хуманистички развој ученика, разумевање историјског простора и времена, историјских процеса и токова, развијање националног, европског и светског идентитета и духа толеранције код ученика.

– **Задаци наставе историје:** ученици треба да уочавају узрочно-последичне везе, разумеју историјске процесе и токове, улогу истакнутих личности које су одредиле развој људског друштва и да познају националну и општу историју (политичку, економску, друштвену, културну...), као и историју суседних народа и држава (*Просветни гласник*, 9/2006, 48).

Треба нагласити да ови задаци историје морају бити прилагођени узрасту, односно психофизичким могућностима ученика. Ако та усклађеност не постоји, ефекти могу бити контрапродуктивни и ученик може да стекне одбојност према Историји као наставном предмету. То може имати дугорочне негативне последице с обзиром на значај историје као једног од основних наставних предмета којима се формирају идентитет ученика и његов вредносни систем.

Настава историје у школама представља сажет и у сажимању модификован (тима и делимично изобличен) исказ. Готово код сваког питања у настави Историје морамо се запитати о односу између њеног сажетог облика и оног шта је наука о тој теми детаљним истраживањима утврдила. Оно што се из историје као школског предмета прими, делује на ставове и понашања, у различитој мери постаје утицајно на свест и посредно утиче на збивања. Оно што друштво преноси наредној генерацији важно је само по себи јер управо ту друштво оцртава какав жели даљи правац развитка.

Велике политичке промене у свету од краја осамдесетих година прошлог века, као и изузетно брз техничко-технолошки напредак (пре свега у области информатике па се често говори да отада живимо у информатичкој ери) имале су велики утицај на развој свих наука, па и историјске. Ове промене снажно су се осетиле и у Историји као наставном предмету.

У Србији је 2001. почео свеобухватни процес реформе образовања на свим нивоима. Реформа ставља нагласак на исходе, то јест на оно шта желимо да ученици постигну после одређеног програма. Стратешки документ реформе је *Квалитетно образовање за све – пут ка развијеном друштву* (Београд, 2002).

Реформа подразумева модернизацију и реорганизацију школског система ради што ефикасније подршке економском опоравку и развоју земље, развоју демократије и међународној интеграцији земље. Општи циљеви реформисаног образовног система су:

- а) формирање и развој генеративних и трансферних знања, вештина мишљења, ефикасне комуникације и решавања проблема,
- б) стицање животних вештина и функционалне писмености неопходних у савременом информатичком друштву,
- в) развој система вредности у којем се негују највреднији елементи традиције, уважава различитост и поштује правичност, људска и дечја права, подстиче и оспособљава за критички однос према друштвеној стварности као и лична аутономија.

Овај процес обухватио је и реформу наставе историје, која се одвија на три основна плана:

- а) израда нових наставних планова и програма,
- б) израда нових уџбеника и приручника,
- в) усавршавање наставника историје.

Један од циљева ове реформе је и утврђивање образовних стандарда у настави историје што је део једног свеобухватног пројекта из ове области који реализује Министарство просвете Републике Србије.^{*7}

Када реформу наставе историје посматрамо у светлу односа историје као науке и као школског предмета морамо имати на уму да је трансформисање историјске материје у облике погодне за примену у школама скопчано са многобројним и сложеним проблемима. При томе нема готових рецепата и најчешће се морају решавати сасвим конкретни проблеми на релацији особености дела градива и узраста ученика.

Као општи путоказ приликом педагошке обраде и прилагођавања за школу, историјска материја мора бити исторична и не сме доћи у сукоб са неким темељним одликама историје као науке.

У целом процесу реформе наставе историје неопходно је повратити пољуљани кредибилитет наставника и реafirмисати његову улогу у наставном процесу. Услов за то је да се најновији резултати историјске науке много брже уграђују у наставу историје. Иако у томе прворазредну улогу имају уџбеници, неопходно је стално усавршавање наставника, како стручно, тако и методичко-дидактичко.

⁷ У оквиру пројекта Министарства просвете Републике Србије Развој школства у Републици Србији остварује се и пројектна компонента Развој стандарда и вредновање.

Литература:

Magne Angvik, Bodo von Borries (eds.), *Youth and History. A Comparative European Survey on Historical Consciousness and Political Attitudes among Adolescents*, Volum A and B, Hamburg (1)997.

Историјска наука и настава историје у савременим условима, Радови са научног скупа, Подгорица 20-21.октобра 1993, Подгорица, 1994.

Ричард Џ. Еванс, *У одбрану историје*, Београд, 2007.

Квалитетно образовање за све – пут ка развијеном друштву, Београд, 2002.

Robin Dž. Kolingvud, *Ideja istorije*, Sarajevo-Zagreb, 1986.

Андреј Митровић, *Пропитивање Клио. Огледи о теоријском у историографији*, Београд, 1996.

Ана Пешикан Аврамовић, *Treba li deci istorija. Psihološki problemi nastave istorije u osnovnoj školi*, Beograd, 1996.

Ђорђе Станковић, Љубодрог Димић, *Историографија под надзором. Прилози историји историографије*, књ.1-2, Београд, 1996.

Agnes Heler, *Terorija istorije*, Beograd, 1984.

Erik Hobsbaum, *O istoriji*, Beograd, 2003.

Knut Čelstali, *Prošlost nije više što je nekad bila*, Beograd, 2004.

Сима Ћирковић, *Настава историје пред изазовима плурализма*, у: „Уџбеник и савремена настава“. Зборник поводом 50 година рада Завода за уџбенике, Београд, 2007, 129-142.

Видосава Граховац

Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања

Београд

КЉУЧНИ ПОЈМОВИ И ЊИХОВО МЕСТО У ОБРАЗОВАЊУ

Увод

Да би се циљеви учења предмета остварили и применили у пракси, у учионици, потребно је средство којим би циљеви могли бити спецификовани и дефинисани. То средство је наставни програм који неизоставно треба да садржи кључне појмове. Символи и појмови су алати мишљења. **Симбол** је мисаона замена за неки конкретни предмет или ситуацију. Речи којима говоримо су симболи за конкретне ствари или ситуације. Симбол је увек специфичан, односи се на одређену ствар.

Појам је продукт даље обраде симбола, он генерализује типичне карактеристике симбола. Појмови су производ мисаоних процеса, али и услов за успешно мишљење. Појмови су заправо главни садржај мишљења. Појмови се односе на једну заједничку категорију којој неки објекат припада. Појмови представљају груписања и класификовања информација, они су ментални оквир за категоризацију различитих ствари. Два битна процеса у стварању појмова су апстракција (занемаривање, не узимање у обзир) и генерализација (уопштавање).

На основу дефинисаних кључних појмова разрађују се задаци којима се испитује остваривање образовних резултата. Да би се дошло до кључних појмова одговара се на следећа питања:

- Шта је стварно **важно** знати?
- Шта је **кључно** за предмет, шта су **основни појмови** предмета, дисциплине?
- Шта је из програма предмета важно **дубоко разумети** како би било добра подлога за даље целоживотно учење?
- Која специфична знања и вештине треба поставити као резултате учења јер су важна за даље учење и ефикасно деловање у животу?
- Како ћемо знати да ли су ученици постигли пожељне резултате и развили нужне компетенције?
- Како проверавати научено?

Наставни план даје информације о томе који наставни предмети ће се учити, о редоследу изучавања предмета по разредима (на ком узрасту), годишњем фонду часова (у ком обиму).

Наставни програм је конкретизација наставног плана по предметима. Наставни програм би требало да садржи обим наставних садржаја и дефинисану „дубину“ наставних садржаја.

Наставни предмет је дидактички обликована наука.

Често се погрешно изједначавају научна дисциплина и наставни предмет зато што имају исти назив. Постоји паралелизам између науке и наставног предмета. Логика наставног предмета није дословна копија науке, иако се на њу ослања. При утврђивању наставног програма по предметима и у процесу наставе води се рачуна о циљевима образовања и васпитања, дидактичким принципима и методичким поступцима. Дакле, одабрани садржај градива узима се из научне дисциплине, али се дидактички обликује зависно од циљева и задатака школе и прилагођава узрасту ученика.

Наставни предмети:

- заснивају се на теорији учења и поучавања
- усмерени су на особине и потребе одређених група ученика
- описују садржаје, појмове, приступ и процедуре примене.

Појмови и вештине у настави историје

У последњој деценији двадесетог века у Европи и свету развијена су истраживања о томе како деца уче школске предмете (BCSSE 2005). Један од историчара који се бавио појмовима и вештинама који су релевантни за наставу и учење историје јесте Страдлинг (Stradling R., 1999). У тексту који следи наведен је кратак преглед појмова и вештина који су релевантни за наставу и учење историје.

Појмови

Садржински – концептуални појмови су појмови који нам помажу да разумемо историјске токове и правилности, као и одређене догађаје. Неки од тих појмова, а можда и већина, позајмљени су из других дисциплина.

Да ли ће деца разумети садржинске појмове историје зависи од тога:

- да ли су објашњени;
- како су употребљени у илустровању разних историјских околности;
- да ли је указано на оно што је опште и на оно што је јединствено у појединачном догађају и на контекст у коме се догађаји дешавају.

Процедурални појмови омогућавају да разумемо историју, начин на који настаје историјско знање и начин рада историчара. Ови појмови укључују: хронологију, узрочност, сведочанства, континуитет, промену, поређење.

Хронологија и приповест

Постоји добар разлог за тврдњу да је један од циљева наставе историје да помогне ученицима како би разумели хронологију. Да би се то урадило, важно је да ученици схвате да су хронологија, редослед и приповест конструкције које примењујемо на прошлост и да су сегменти на које је наставни програм издељен у извесној мери арбитрарни.

Навикли смо да о историјској прошлости размишљамо ослањајући се на приповест, редослед, датуме и хронологију. То чинимо у толикој мери да смо склони да мислимо како су ово атрибути прошлости као такве. У покушају да схватимо догађаје и дамо форму сложеним збивањима, ми тежимо да их уредимо, да их растумачимо, да одлучимо шта јесте, а шта није значајно и да их потом све заједно „уплетемо“ у причу. Али у стварном животу нисмо искусили догађаје и збивања на тај начин као што су се десили у причи.

Процес дељења прошлости на низ целина да би јој се дао облик и редослед у времену јесте основни алат историчара. Ученици нису историчари, они треба да разумеју како и зашто су историчари поделили прошлост. Историчари хронолошки мисле и разумеју догађаје из прошлости у контексту времена у коме су се дешавали. Деца и адолесценти треба да упознају алат и начин рада историчара како би боље разумели садашњост, а не да би знали све датуме напамет.

Узрочност

Један од важних циљева наставе историје који је могуће остварити током школовања, не само у једном разреду и на једном узрасту, јесте да помогне ученицима да мисле као историчари – да анализирају, траже узроке и последице, сами изводе закључке о значају одређених појава, процеса и догађаја, уместо да се само труде да упамте одреднице као што су „непосредни узроци“.

Када је потребно да се објасни појединачни догађај или ситуација, историчари разматрају три питања:

Зашто се нешто десило?

Зашто се десило баш у то одређено време?

Који су најважнији узроци?

Како помоћи деци да разумеју узрочност? Ту се препоручује употреба визуелних средстава и аудио-визуелних извора и наставних материјала.

Важно је да се створи слој разумевања контекста, посебно дуготрајних узрока. Деца могу да поређају узрочне чиниоце по важности, наводећи разлоге за одређени редослед. Потом могу да се позабаве испитивањем „повода“ или појединачних догађаја који су их ставили у погон. То им омогућава да поставе питање: „Зашто се нешто десило баш тада када се десило?“ Напослетку, деца могу да се баве и неминовношћу, разматрајући питања попут: „Пошто се ово десило, да ли је било неминовно да уследи и све остало?“ То им помаже да схвате две ствари. Прво, да у различитим тренуцима они који доносе одлуке обично имају избор између различитих решења и да су често њихове одлуке засноване на ограниченим или чак и нетачним подацима, и друго, да у свему и случај има одређену улогу.

Важно питање за наставнике историје, а које је тесно повезано са узрастом на коме се историја учи јесте: Како да се постигне права и корисна равнотежа између стицања знања из историје, развијања умешности критичке анализе, тумачења и процењивања историјских сведочанстава и развијања осећаја за историју (који подразумева и разумевање тога како настаје знање из историје)?

Сведочанства

Ако кренемо даље од очигледних и обичних чињеница као што су година када се догодила нека битка, када је усвојен неки закон, или када је неки вођа умро, увиђамо да се историчари углавном не баве тзв. историјском истином, већ историјским сведочанствима. Често су та сведочанства непотпуна или привремена, па су таква и тумачења одређеног скупа доступних сведочанстава, те је могуће и да их други историчари доведу у питање користећи исти скуп сведочанстава.

Важно је да ученици разумеју да у сваком проучавању историјског догађаја историчар:

- из корпуса доступних чињеница одабира релевантне чињенице и истражује да ли постоји повезаност међу њима,
- сређује те чињенице у један целовит приказ или тврдњу и
- ако постоје празнине у чињеничким подацима, онда закључује на основу доступних података.

Континуитет и промена

Континуитет није исто што и одсуство кретања. У трагању за потврдом континуитета обично се траже знакови непрекинутог или поступног, еволутивног развоја. Насупрот томе, оно што указује на промену јесу знакови јасног прекида са прошлошћу. Потребно је да ученици разумеју како промене не значе увек прогрес и да је појам прогреса препун вредносних одређења, да се односи на вредности које могу бити различите у различитим друштвима и културама. Веома је важно да ученици разумеју како је брзина промене различита у зависности од тога да ли посматрамо политичку, економску, социјалну или културну сферу. Да би разумели појаве и процесе, ученике је потребно подстаћи да на крају сваког периода или теме као што су становништво, привреда или култура, размисле о ономе што указује на континуитет и промену. Посматрајући свет, шта се уочава као значајна промена? Шта се променило незнатно? Које промене представљају драматичан раскид са прошлошћу, а које одражавају процес поступног развоја?

Вештине

Развијање вештина утиче на начин извођења наставе као и на разумевање властите улоге у учионици. Ово значи да је нагласак на активном, а не на пасивном учењу, на учењу које је засновано на истраживању и откривању, на стварању услова за рад у мањим групама и самосталном учењу, као и укључивању целог разреда у дискусију, на подстицању на рад са изворним материјалом и омогућавању приступа том материјалу кад год је могуће.

Које су то основне вештине које би могле представљати основ за наставу и учење у којима се наглашавају вештине и начин мишљења историчара? Према Страдлингу (Stradling 1999), настава историје којој је циљ да оспособи ученике да разумеју историјске токове и да анализирају прошлост, требало би да буде усмерена на помоћ у стицању следећих способности:

- да буду способни да постављају релевантна питања
- да у изворима уоче релевантне податке који ће им помоћи да одговоре на питања која постављају
- да уреде податке у вези са одређеним догађајем или ситуацијом тако да се у њима види редослед (шта се прво десило, шта се после десило, а шта се дешавало упоредо, итд.)
- да податке ставе у контекст других података које већ знају о том периоду
- да у погледу повода и узрока испитају доступан материјал и да га поређају по важности
- да донесу одређени закључак о томе шта се десило, зашто се десило и да наведу разлоге за своје закључке
- да саставе, усмено или писмено, јасан и логичан приказ на основу анализе
- да препознају своје становиште, пристрасност, предрасуде и да их узму у обзир у свом тумачењу доступних сведочанстава.

Шта значи примењивати наставне принципе?

Принцип научности наставе

- Ученицима предавати само она знања која су у савременој науци сигурно утврђена.
- Употребљавати термине који су усвојени у науци.
- Ученике упознати са најважнијим научним теоријама у складу са њиховим сазнајним могућностима.

Принцип систематичности у настави

- Градиво излагати у логичком редоследу.
- Поступно руководити радом ученика како би ученици усвојили систем знања, умења и навика.
- Не прелазити на ново градиво док се не усвоји претходно.

Принцип повезаности теорије с праксом

- Износити примере како би ученици схватили значај теорије у животу.
- Повезати наставу предмета са искуством деце.
- Дати релевантне примере – како би учили чињеницу да се тиме побољшава квалитет њиховог знања и искуства.

Принцип свесности и активности ученика у настави

- Јасно нагласити циљеве и очекиване резултате учења

Принцип очигледности у настави

Велики значај за усвајање знања имају различите форме очигледног активног упознавања ученика са проучаваним објектима.

- Код ученика се образују представе и појмови на основу живог опажања проучаваних предмета и појава објективног света или њиховог приказивања.

Принцип трајности знања

- Наставу водити тако да ученици често обнављају научено и основне концепте повезују са наредним садржајима.

Принцип поступности наставе

- Од лакшег ка тежем
- Од познатог ка непознатом
- Од једноставног ка сложеном
- Од ближег ка даљем

Принцип индивидуалног прилажења ученицима

- Разред, одељење, посматра се као социјална група у којој је могуће да се остваре услови за активан рад свих ученика.
- Ученицима се индивидуално прилази са сврхом да сваки ученик успешно учи и да се развију позитивне диспозиције.

Настава на различитим узрастима

Из историје цивилизације, из образовних наука, из личног искуства знамо да је људско биће у стању да нешто научи у зависности од тога у којој фази развоја се налази и какво претходно искуство има. Питање да ли треба да уче исте ствари и на исти начин деца у петом разреду, гимназијалци и студенти, може да изгледа неразумно. Чињеница је да деца у петом разреду основне школе уче историју старог века, деца у гимназији уче историју старог века, студенти на Филозофском факултету уче историју старог века. Наставнику је остављена слобода, али и огромна одговорност, да сам направи селекцију информација и одабере методе рада у складу са узрастом ученика. У једном одељењу налазе се деца различитих способности и на различитом нивоу развоја. Каква би требало да буде настава за ученике у основној школи, када уважавамо развојне карактеристике деце?

Настава на узрасту од 7 до 11 година	
Употребите конкретна средства и помагала, посебно када се ради о комплекснијем материјалу.	<ul style="list-style-type: none">◦ Обезбедите временске линије за лекције из историје◦ Обезбедите тродимензионалне моделе и макете, нпр. грађевина из прошлих времена.
Континуирано дајте могућност ученицима да манипулишу објектима, предметима и да проверавају своје идеје.	<ul style="list-style-type: none">◦ Прикажите артефакте (алат, одећу, продукте заната...) како бисте илустровали живот и занимања људи у прошлости.
Проверите да ли су лекције и задати делови за читање и учење концизни и добро организовани.	<ul style="list-style-type: none">◦ Користите материјале који приказују развој идеја корак по корак.◦ Дајте ученицима да читају кратке текстове или књиге са кратким логичним поглављима.
Од ученика тражите да раде са три до четири елемента, или корака, или нова појма, не више.	<ul style="list-style-type: none">◦ Задајте ученицима текстове са три до четири нова појма и тражите да издвоје нове појмове.◦ Илуструјте или објасните догађаје или појаве у три до четири корака.
Користите познате и ученицима блиске примере као основу за разумевање и усвајање комплексних идеја.	<ul style="list-style-type: none">◦ Упоредите примере из живота ученика сада и у прошлости (одевање, исхрана, школовање, рад и занимања одраслих...).
Дајте могућност ученицима да класификују објекте и идеје од једноставнијих ка сложенијим.	<ul style="list-style-type: none">◦ Користите скице, схеме, редослед, рангирање, сличности и разлике да покажете и објасните везу новог и непознатог градива са претходним знањем.
Постављајте провокативна питања и проблеме који траже креативно, логичко или аналитичко мишљење.	<ul style="list-style-type: none">◦ Омогућите слободно излагање идеја.◦ Фокусирајте дискусију и постављајте отворена питања како бисте стимулисали излагање и образлагање идеја.

Настава на узрасту од 11 до 15 година	
Наставите и даље да користите стратегије подучавања и материјале примерене фази конкретних операција мишљења.	<ul style="list-style-type: none"> ◦ Користите визуелна помагала као што су мапе, дијаграми, табеле... ◦ Користите добро појмовно организоване материјале који дају објашњења корак по корак.
Дајте ученицима могућност да истраже многа хипотетичка питања.	<ul style="list-style-type: none"> ◦ Омогућите ученицима да дискутују о друштвеним темама. ◦ Планирајте наставне ситуације у којима ће ученици да износе ставове и аргументе „са позиције других“.
Охрабрите ученике да објасне како су разумели о чему се ради, како су решавали проблеме.	<ul style="list-style-type: none"> ◦ Тражите од ученика да раде у паровима где ће један од ученика да размишља наглас и изложи како би решио проблем или приказао лекцију, а други ученик је слушалац који проверава да ли су сви кораци споменути и да ли све делује логично. ◦ Проверите да ли питања или тестови које дајете деци захтевају само пуко меморисање, један једини исправан одговор, или дајете отворена есејска питања или тражите од ученика да упореде два различита става о истој теми.
Када год је могуће, објашњавајте и приказујте шире концепте, не само чињенице користећи материјале и идеје релевантне за ученике.	<ul style="list-style-type: none"> ◦ Када говорите на пример о грађанском рату, узмите у обзир да су многи други проблеми поделили земљу пре тога. ◦ Користите медије, изворе, примере из живота, из књижевности да бисте илустровали и објаснили друштвене појаве.

ЛИТЕРАТУРА

1. Ausubel, D, Novak, J. & Hanesian, H. (1978) *Educational Psychology: A Cognitive View* (2nd Ed.) New York: Holt, Rinehart & Winston.
2. Board on Behavioral, Cognitive, and Sensory Sciences and Education *How Students Learn History in the Classroom* (2005), The National Academic Press
3. Bransford D., Brown, A., L., and Cocking, R. (1999) *How People Learning: Brain, Mind, Experience, and School*. Committee on Developments in the Science of Learning, National Research Council, dostupno na <http://www.nap.edu/html/howpeople1>
4. Lee, P, & Ashby, R. (2000) Progression in historical understanding ages 7-14. In P. Stearns & P. Seixas & S. S. Wineburg (Eds.), *Knowing, Teaching, and Learning History: National and International Perspectives*. New York: New York University Press.
5. Pešikan Ana (2003) *Nastava i razvoj društvenih pojmova kod dece*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd
6. Spady, W. (1988) *Organizing for results: The basis of authentic restructuring and reform*. Educational Leadership, 46.
7. Stradling R. (2003) *Multiperspectivity in history teaching: a guide for teachers*, Concil of Europe, dostupno na http://www.coe.int/t/e/cultural_cooperation/education/history_teaching/european_dimension/Multiperspectivity-E.pdf
8. Stradling, Robert (1999) *The reform of history teaching and the preparation of new history textbooks*, Strasbourg, Council of Europe publishing
9. Wiggins, G. & McTighe, J. (1998) *Understanding by design*. Alexandria, Virginia: Association for Supervision & Curriculum Development.
10. *A Summary of Literature Pertaining to the Use of Concept Mapping Techniques and Technologies for Education and Performance Support* <http://www.ihmc.us/users/acanas/Publications/ConceptMapLitReview/IHMC%20Literature%20Review%20on%20Concept%20Mapping.pdf>, Retrieved May 5, 2004).

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

371.3::94-028.31(035)

ИСТОРИЈА : кључни појмови за крај
обавезног образовања : приручник за
наставнике / Снежана Ферјанчић ... [и др.] ;
[уредник Арсен Ђуровић]. - Београд : Завод за
вредновање квалитета образовања и
васпитања, 2008 (Београд : Завод за
вредновање квалитета образовања и
васпитања). - 89 стр. : илустр. ; 24 см

Тираж 800. - Стр. 5-6: Предговор / Арсен
Ђуровић. - Напомене уз текст. - Библиографија
уз поједине радове.

ISBN 978-86-86715-33-3

1. Ферјанчић, Снежана [аутор] 2. Шуица,
Марко [аутор] 3. Рајић, Сузана [аутор] 4.
Димић, Љубодраг [аутор] 5. Ђуровић, Арсен
[аутор] [уредник] [аутор додатног текста] 6.
Кољанин, Драгица [аутор] 7. Граховац,
Видосава [аутор]

а) Историја - Почетна настава - Методика -
Приручници

COBISS.SR-ID 150274316